

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Arina Hašková

Antologie sovětské lágrové prózy v českých překladech a české sociokulturní recepci

Anthology of Soviet Prison and Labour Camp Literature in Czech Renderings

2013

vedoucí práce: PhDr. Mgr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Poděkování

Děkuji panu doktorovi Stanislavu Rubášovi za možnost pracovat na tak zajímavém tématu, dále za odborné rady a vstřícnost při vedení práce. Děkuji také všem, kteří mě při psaní práce podporovali a neváhali mi poskytnout cenné postřehy pro její dokončení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Antologie sovětské lágrové prózy v českých překladech a české sociokulturní recepci* vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 1.1.2013

podpis studenta

Anotace

Diplomová práce se zabývá kontrastivní analýzou překladů sovětských lágrových próz vydaných formou antologie pod českým názvem *Jen jeden osud* vydanou v roce 2009. Cílem práce je zjistit adekvátnost použitých překladatelských metod a koncepcí u vybraných vzpomínek. Práce je rozdělena na dvě části. První část je věnovaná zevrubné analýze originálu a překladu. Zkoumá, které útvary jsou součástí ruského sborníku *Доднесь тягомеет* (*Dodnes' t'jagotejet*), jejich žánrovou variabilitu a časový rámec textů. Dále je analyzováno, jak se tato kritéria promítla do českého vydání. V druhé části se práce zaměřuje na kontrastivní analýzu dvou vybraných vzpomínek od Jekatěřiny Olické *На Колыме* (*Ha Kolyme*) a Jurije Fidelgolce *Звѣле* (*Беспредел*). Analýza se zaměřuje především na jednotlivé kategorie vězňů, tj. rozdělení na politické a nepolitické a dále na podkategorie v kolektivu nepolitických vězňů. Důležitou částí rozboru byl také autorův styl a jeho převedení do cílového jazyka.

Klíčová slova: lágrová próza, memoáry, vězeňský slang, političtí a kriminální vězni

Abstract

The thesis focuses on contrastive analysis of Soviet prison and labour camp literature published in anthology *Jen jeden osud*. The Czech version of this compilation was translated in 2009. The main task is to explore the adequacy of employed methods and approaches in translation. The thesis consists of two parts. The first part is focused on detailed analysis of original anthology and its translation to Czech. It explores types of memoirs containing the Russian anthology *Доднесь тягомеет* (*Dodnes tyagoteyet* (2004)), its variability of literary genres and its time radius. Then it analyses, how these criteria are reflected in the Czech version of anthology. The second part is focused on contrastive analysis of two selected memoirs from Yekaterina Olitskaya *На Колыме* (*Na Kolyme*) and Yuriy Fidelgolts *Беспредел* (*Bespredel*). Analysis focuses mainly on different category of prisoners, i.e. division on political and criminal prisoners and different classes of criminal prisoners. The important part was dedicated to the analysis of the author's style and its reflection into the target language.

Key words: prison and labour camp literature, memoirs, prison slang, political and criminal prisoners

Obsah:

1.	Úvod	7
1.1	Zaměření a cíl diplomové práce	7
1.2	Formulace problému	8
1.3	Materiál, metody a techniky	8
2.	Analýza výboru <i>Доднесь тягомеет</i>.....	10
2.1	Vydání díla	10
3.	Том 1: Записки вашей современницы.....	13
4.	Том 2: Колыма	15
4.1	Žánrová variabilita	16
4.2	Vězeňská paměť	18
4.3	Tematický a časový rámec výběru povídek	19
4.4	Národnostní příslušnost	20
4.5	Ženská a mužská perspektiva ve vyprávění.....	21
4.6	Shrnutí.....	23
5.	Analýza antologie <i>Jen jeden osud</i>	24
5.1	Vydání díla	24
5.2	Výběr kapitol	24
5.3	Žánrová variabilita	25
5.4	Tematický a časový rámec výběru povídek	26
5.5	Shrnutí.....	28
6.	Analytická část	29
6.1	Úvod	29
6.2	Analytické metody	29
6.3	Na Колымě – На Колыме	30
6.3.1	<i>Analýza</i>	30
6.3.2	<i>Vězenkyně / trestankyně</i>	31
6.3.3	<i>Politické vězenkyně</i>	33
6.3.4	<i>Nepolitické trestankyně</i>	35
6.3.5	<i>Chcípáci</i>	36
6.3.6	<i>Stylisticky rozdílné pasáže</i>	37
6.3.7	<i>Zkratky a zkrácená slova</i>	40

6.3.8	<i>Závěr</i>	42
6.4	Zvůle – Беспредел	42
6.4.1	<i>Analýza</i>	43
6.4.2	<i>Честные воры</i>	44
6.4.3	<i>Суки</i>	45
6.4.4	<i>Беспредел</i>	46
6.4.5	<i>Блатари</i>	47
6.4.6	<i>Придурки</i>	50
6.4.7	<i>Фашисты</i>	51
6.4.8	<i>Zločinecký žargon</i>	52
6.4.9	<i>Další stylistické prostředky</i>	56
6.4.10	<i>Závěr</i>	59
7.	Závěr	61
8.	Seznam pramenů a použité literatury	65
8.1	Primární literatura	65
8.2	Sekundární literatura.....	65
8.3	České internetové zdroje.....	66
8.4	Ruské internetové zdroje	67

Příloha 1 Екатерина Олицкая - На Колыме

Příloha 2 Jekatěrina Olická - Na Kolymě

Příloha 3 Юрий Фиделголец – Беспредел

Příloha 4 Jurij Fidelgolc - Zvůle

1. Úvod

Je téměř nemožné vyrovnat se s minulostí, kde jsou příslušníci jednoho státu zároveň oběťmi i katy, což je příklad právě stalinských lágrů v Sovětském svazu. Pro náležité pochopení je třeba vědět a shromažďovat veškeré možné informace, jak historického charakteru, tak vzpomínek jeho obětí či strůjců. Ke studiu vzpomínek obětí můžeme v současné době využít několik velmi bohatých zdrojů. Díky kulturnímu a historickému sdružení Vozvraščeniye či Sacharovovu muzeu je možné se seznámit s tisíci různými lidskými osudy. Ať již v jejich knižní podobě, či pohodlně z domova od svého počítače.

Tato diplomová práce se bude zabývat rozbořem vzpomínek lidí, kteří přežili stalinské nápravně pracovní tábory. Antologie jejich textů byla vydána v českém jazyce pod názvem *Jen jeden osud*. Zaměří se nejenom na samotné vydání, ale i překlad, čtenářskou recepci a její místo v rámci podobných překladů do českého jazyka. Tedy zda překlad tohoto sborníku nějakým způsobem reflektuje překlad jiných knih na toto téma.

Český čtenář má v dnešní době již mnoho možností, jak se s tématem stalinských represí seznámit, ať už jde o prameny historiografické, či vzpomínkové. Tento výbor je unikátní především tím, že do něho přispělo velké množství různých autorů. Právě toto rozpětí názorů a myšlenek pomáhá čtenáři vytvořit si celkový obraz systému represí v stalinském Rusku. Především si však uvědomí, že jednotlivá svědectví jsou pravdivá, nelze je odmítnout, protože na sebe v mnoha případech navazují, popisující stejný režim, přestože byly tábory rozesety na různých místech po celém Sovětském svazu.

1.1 Zaměření a cíl diplomové práce

Diplomová práce si klade za cíl, na základě studia historiografických prací zabývajících se problematikou sovětského systému pracovních, kárných, kriminálních, politických, dětských a tranzitních táborů, označovaných jako Gulag, provést kontrastivní analýzu překladů sovětských lágrových próz vydaných formou antologie pod názvem *Jen jeden osud* (2009) v překladech R. Bzonkové, L. Dvořáka, J. Kleňhové, A. Machoninové a I. Ryčlové. Vzhledem k tomu, že na překladech jednotlivých próz pracovali různí překladatelé, bude zajímavý rozbor užívaného žargonu jak v originálu, tak i v překladu.

Diplomová práce se bude věnovat jak samotnému výběru jednotlivých textů z dvoudílného ruského originálu, tak celkovému „technickému“ zpracování překladu.

1.2 Formulace problému

V první polovině práce se zaměříme na zevrubnou analýzu ruského originálu sborníku *Dodnes' t'jagotejet*. Právě podrobný rozbor by nám měl ukázat všechny stránky celého táborového systému, nastínit život vězňů, jejich úděl a myšlenky, jak sami vnímají svůj osud. Zajímavá bude také analýza národnostního složení autorů a také jejich pohlaví, které určitým způsobem definuje tematické zaměření vzpomínek. Stejný rozbor provedeme také u českého sborníku a podíváme se, zda byl vytvořen reprezentativní výběr vzpomínek, žánrů a myšlenek.

Analytická část se zaměří na převod jednotlivých stylistických prostředků. Pro tento úkol byla zvolena dvě vzpomínková vyprávění od Jekatěřiny Olické a Jurije Fidelgolce. Tyto vzpomínky byly vybrány z toho důvodu, že se zaměřují z velké části na samotné vězně. U Olické jde především o rozdělení politických a nepolitických vězňů, u Fidelgolce se zaměříme na popis kriminálních vězňů. Právě rozdělení vězňů do jednotlivých kategorií je velmi zajímavé a jasně ukazuje, jaké metody překladatelé používali.

Bude zkoumáno, zda si překlady uchovaly styl jednotlivých autorů a zda například nedošlo k nivelizaci textu. V neposlední řadě bude analyzováno, jestli překlad „nesetřel“ distinktivní znaky „svého“ autora. V práci také chceme zkoumat, zda se při překladu ruských reálií překladatelé přiklonili spíše k exotizaci či naopak lokalizaci, vysvětlení či zobecnění daných pojmů. Zajímavé bude také prozkoumat, zda se při řešení jednotlivých problémů uchýlovali k překladu dříve vydaných knih na téma stalinských táborů v Sovětském svazu.

1.3 Materiál, metody a techniky

Empirický materiál bude vybrán z antologie *Jen jeden osud*. V tomto výběru lze nalézt nejen prózu, ale také básně a korespondenci. Analytická část se však bude zabývat pouze prozaickými texty, protože vybraných básní ani korespondence není na kvalitní analýzu dostatek. Jádrem českého výběru jsou prózy, a proto se v diplomové práci zaměříme na ně. Jedním z hledisek výběru je také kritérium pohlaví. Na složitou psychologickou diferenciaci mužského a ženského stylu samozřejmě není v této práci prostor (a ani to není jejím cílem), pro adekvátní posouzení stylů je však nezbytné vybírat texty i podle tohoto kritéria.

Co se týká teoretického hlediska, budeme postupovat metodou translatické srovnávací analýzy vycházející ze zvolených domácích a zahraničních teoretiků reflektujících překlad prozaických a memoárových textů se zohledněním Levého teorie „infinitezimálních odstínů“, na jejichž základě lze rekonstruovat překladatelské tendence a sklony.

V závěrečné části práce bude zhodnocena míra adekvátnosti zkoumaných českých překladů ve vztahu k jejich předlohám, a to s důrazem na hledisko recepční a axiologické.

2. Analýza výboru *Доднесь т'яготеет*

2.1 Vydání díla

První díl originálu vyšel v roce 1989 v nakladatelství *Совѣтский писатѣль* ve stotisícovém nákladu. Editorem tohoto výboru by Semjon Vilenskij, bývalý politický vězeň a zakladatel literárního a historického sdružení bývalých vězňů GULAGu *Возвращение*. Vilenskij chtěl knihu sepsanou bývalými politickými vězni publikovat ještě v období „tání“ na začátku šedesátých let 20. století. Jeho záměrem bylo spojit jak autory uvězněné v kolymských táborech, tak i věhlasné autory, jako byli například Erenburg, Paustovskij Maršak, Vinokurov atd.... Kniha nakonec pod názvem *Ради жизни на земле* vyšla, bohužel však bez povídek bývalých politických vězňů.

Antologie vyšla nejen díky příznivým podmínkám dané doby, kdy lidé toužili po informacích tohoto typu, ale také díky tomu, že dva cenzoři pověřeni dohledem nad sborníkem měli své prarodiče uvězněné v Gulagu.¹ Ačkoliv byl sborník zamýšlen již od začátku jako dvoudílný, vyšel v roce 1989 pouze první díl.

Druhého vydání se kniha dočkala až v roce 2004, kdy se na pulty dostal konečně i díl druhý. Důvodem tohoto zdržení nebyla pouze těžká ekonomická a politická situace 90. let v Rusku, ale také fakt, že se Semjon Vilenskij rozhodl věnovat také mladým čtenářům. Roku 2001 vydal čítanku *Есть всюду свет...*,² která představovala výběr toho nejlepšího z lágrové memoárové literatury.

Již první díl antologie zaznamenal mezi ruskými čtenáři neuvěřitelný ohlas. Jednalo se o jednu z prvních knih na toto téma v Sovětském svazu. Jak uvádí editor v předmluvě druhého vydání: *«Помню, в Москве у «Дома книги» на новом Арбате с вечера люди записывались в очередь, некоторые дежурили всю ночь, чтобы приобрести книгу.»*³ Téměř celý náklad se vyprodal během několika následujících měsíců. Představení knihy v nakladatelství se účastnily všechny žijící přispěvatelky sborníku. Antologie byla posléze jako nejúspěšnější kniha toho roku poslána na knižní veletrh do Frankfurtu.⁴

¹ Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Возвращение, 2004. str. 5.

² Jest' vsjudu svet...: čelovek v totalitarnom obščestve: chrestomatija dlja staršeklassnikov. Moskva: Возвращение, 2000. 478 s.

³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Возвращение, 2004. str. 5.

⁴ <http://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-lukas-babka-kolyma-kraj-kde-je-dvanact-mesicu-zima-a-zbytek-leto-pamet-a-dejiny-2010-04/> - 14.11.2012

Zajímavé je, že při vydání obou dílů v roce 2004 je předmluva k druhému vydání v obou jeho částech. Editor počítal s tím, že mnoho lidí již má první díl z roku 1989 a koupí si již pouze chybějící druhou část.

Jak uvádí editor originálu, nebylo možné uveřejnit jednotlivé vzpomínky v plném znění, ale pouze jejich zkrácené verze. Cílem tohoto díla je totiž především seznámit s bezejmennými autory, kteří prošli touto stalinskou mašinerií a upozornit na jejich díla. Sdružení Vozvraščenijsje vydalo některé úplné verze autorů jednotlivých vzpomínek v samostatných knihách. Jako příklad je možné uvést dílo samotného editora, které ve sborníku nalezneme pod názvem *На приулке «Днепровский»*⁵, v české antologii *Rýžoviště Dněprovskij*.⁶ Samostatně jsou jeho vzpomínky uvedeny v knize *Вопросы есть?*⁷ publikované nakladatelstvím Vozvraščenijsje. Podobně jsou jednotlivě vydány vzpomínky Olgy Adamovy-Sliozbergové,⁸ Niny Gagen-Tornové,⁹ Georgije Děmidova¹⁰ a dalších.

V obou dílech je každá kapitola uvedena fotografií a také medailonkem z autorova života, který je sepsán blízkými přáteli či příbuznými. Jak je uvedeno v předmluvě prvního dílu: *«Почти обо всех авторах рассказывают их друзья — в большинстве своем люди иной судьбы. Их воспоминания раздвигают рамки этой книги»*.¹¹ Tyto medailonky opravdu rozšiřují rámeček knihy. Ukazují také jiný život těchto autorů, ten „civilní“. V ojedinělých případech si autoři své medailonky píšou sami (Olga Adamova-Sliozbergová, Ivan Pavlov), nebo pod medailonkem není podepsán nikdo (Jelena Tagerová, Valerij Ladějščikov, Viktorija Goldovskaja, Naděžda Surovcevoová, atd..). Medailonky, které byly psány příbuznými či známými mají velmi silný emocionální charakter. Neprezentují pouze autorovy životní milníky, ale snaží se vykreslit autora v pozitivním světle, jako člověka, který se nenechal ničím zlomit. Takto např. hovoří o Nině Gagen-Tornové její přítel Samuil Lurje: *«Нина Ивановна Гаген-Торн была необыкновенный, замечательный человек. И прозорливый мыслитель. Россия не имеет права ее забыть»*¹² Tato svědectví současníků společně s fotografií pod autorovým jménem působí silně na vnímání čtenáře. Ukazují, že ta neznámá jména patří skutečným lidem, kteří mohli bydlet v protějším bytě.

⁵ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenijsje, 2004. str. 516.

⁶ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. s. 598.

⁷ Vilenskij, Semen Samuilovič. Voprosy jest'. Moskva: Vozvraščenijsje, 2006. 255 s.

⁸ Adamova-Sliozberg, Ol'ga L'vovna. Put'. Moskva: Vozvraščenijsje, 2009. 270 s.

⁹ Gagen-Torn, Nina Ivanovna. Memoria: vospominanija, rasskazy. Moskva: Vozvraščenijsje, 2009. 398 s.

¹⁰ Demidov, Georgij Georgijevič. Čudnaja planeta: rasskazy. Moskva: Vozvraščenijsje, 2008. 358 s.

¹¹ Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Vozvraščenijsje, 2004. str. 8.

¹² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenijsje, 2004. str. 21.

Sborník má široké žánrové rozpětí. Editor do obou dílů zařadil nejenom vzpomínková vyprávění, ale také básně a zachované dopisy vězňů domů. Jak uvádí Semjon Vilenskij v úvodu prvního dílu: *«Всё, вошедшее в сборник, написано давно - без внутреннего цензора и без надежды на скорую информацию.»*¹³ Autoři těchto textů psali své vzpomínky bez ohledu na to, zda budou někdy publikovány, schovávali je před okolním světem u sebe doma nebo u svých blízkých, až se memoáry nakonec dočkaly uveřejnění. V druhém díle antologie je možné nalézt také příspěvky s faktografickými informacemi a s ohlasy čtenářů na první díl.

¹³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 8.

3. Том 1: Записки вашей современницы

Jak již bylo řečeno, díl s podtitulem *Записки вашей современницы* vyšel poprvé v roce 1989 v nakladatelství *Sovetskij pisatel* a vyvolal nesmírnou bouři zájmu ze strany čtenářů. Druhého vydání, které se ničím nelišilo od toho prvního, jelikož většina jeho autorek již byla po smrti, se tento díl dočkal až roku 2004. Od druhého dílu se liší především tím, že do něho přispěly svými vzpomínkami pouze ženské autorky, což editor ruského originálu vysvětluje tím, že ženy „psaly otevřeněji a nebály se“. Většinu z 23 příspěvků tvoří vzpomínková próza a povídky, dále je tu také zařazena korespondence a básně.

Celou antologii otevírají paměti Olgy Adamovy-Sliozbergové *Путь*. Jedná se o nejdelší vzpomínky celé antologie. Jejich výběr je z recepčního hlediska velmi dobrý. Jako jediné jsou publikovány celé, nejedná se pouze o část vzpomínek. Autorka čtenáře provádí celou sovětskou trestní mašinérií od začátku až do konce: zatčení muže, její vlastní uvěznění, výslechy, odsouzení, vězení, tábor, osvobození, znovu uvěznění, vyhnanství, osvobození a následná rehabilitace.

Čtenář tedy nepotřebuje žádné předchozí znalosti tématu či historických souvislostí, stačí jejich přečtení a pochopí jak „systém“ fungoval. Dalo by se říci, že další ukázky v prvním díle slouží pro zpřesnění celkového obrazu. Každý další příspěvek hlouběji dokresluje celkový obraz svévole systému.

Paměti vymykající se celkovému rámci vzpomínání na uvěznění v období velkého teroru, patří B. Babině-Něvské, je v nich popis jejího prvního uvěznění ještě v roce 1922. Píše, že v té době bylo možné, aby manželé sdíleli jednu celu, dále jak socialisté požadovali lékařský dohled, knihy, případně možnost setkávat se. Pokud jejich požadavky velitel vězení neplnil, protestovali ve formě hladovky. Něco takového se v dalších vyprávění již neobjevuje, dalo by se říci, že v roce 1922 se celý systém teprve rozbíhal. V pozdějším období se již takové přežitky netrpěly, hladovka se buď trestala samotkou, nebo byli jednotliví vězni násilně krmeni.

Mira Linkevičová popisuje výslechy, resp. jak se na ní cvičili studenti učiliště NKVD. Naděžda Grankinová se věnuje jednotlivým vězením, kterými prošla od Kurska až po Vladivostok. Další autorky se věnují pobytu v lágru. Ada Federolf-Škodinová zase popisuje svou situaci ve vyhnanství, které sdílela společně s Ariadnou Efronovou. Manželka Josifa Pjatnického Julija Sokolovová pro změnu v deníkových záznamech popisuje, co se dělo s

rodinou uvězněného v letech 1937-1938. Jak byla společností šikanována, jak ji nutili, aby se rozvedla, případně změnila jméno sobě a svým dětem.

4. Том 2: Колыма

Zatímco první díl antologie obsahuje pouze paměti žen, ve druhém dílu se setkáváme i s mužskými příspěvky. Zastoupení mužských vzpomínek či medailonků o významných osobách mužského pohlaví je tu o něco vyšší, než v případě žen. Editor nejspíš chtěl alespoň trochu vyrovnat ženskou převahu z prvního dílu a ukázat také mužský lágrový svět.

Žánrová rozrůzněnost je v tomto díle také větší. Zatímco v prvním díle jsou představeny pouze vzpomínkové prózy, korespondence a básně, tak v tomto díle je výběr útvarů bohatší. Druhý díl s podnadpisem *Колыма* obsahuje již 55 kapitol (nezapočítáváme-li do tohoto počtu předmluvu a doslov). Příspěvky jsou celkově kratší, ale hlavním rozdílem (kromě zastoupení mužských autorů) je uveřejnění útvarů neautobiografického charakteru. Bezpochyby je to dáno tím, že mezi prvním a druhým vydáním uběhlo 15 let a lidé měli dostatek času na první díl reagovat.

Bylo možné doplnit informace o jednotlivých autorech či událostech. V druhém dílu je také více obrazového materiálu. Zatímco v prvním díle byly jenom fotografie na první straně každé kapitoly, ve druhém díle najdeme uvnitř kapitol další fotografie autorů, jejich přátel a míst, o kterých text vypráví, dále také reprodukce obrazů od G.K. Vagnera, které slouží jako ilustrace.

Tento díl otevírá kapitola *Освенцим без печей*, která udává některé zajímavé faktické údaje o Kolymských táborech, o těžbě nerostných surovin, počtu uvězněných v jednotlivých letech Dalstrojem¹⁴. Dále v tomto díle také nalezneme různá publikovaná prohlášení oblastních představitelů, kteří požadují odtajnění materiálů a možnost následně rehabilitovat místní občany. Někteří také popisují, s jakými problémy se v případě rehabilitací setkávají (málo lidí, prostředků, času...).

V kapitole *Голоса* nás editor seznamuje s dopisy, které dostal po vydání prvního dílu. Nejedná se však o ohlasy v pravém slova smyslu. Byly vybrány dopisy, které mají upřesňující informace k jednotlivým osobám z prvního dílu, nebo popisují zážitky lidí, kteří na Kolymě byli za jiných okolností, a přesto se stále setkávají s následky hrůzné mašinérie.

Na konci knihy také nalezneme přehled všech táborů v okolí města Magadan a v celé Magadanské oblasti.

Na rozdíl od prvního dílu jsou zde například o některých osobách pouze informační medailonky (o umělci Isaaku Šermanovi, či Leonidovi Vegenerovi). Jinde naopak úvodní

¹⁴ Dalstroj - státní trust využívající pracovní síly vězňů v nápravně pracovních táborech.

medailonek chybí a autor přímo popisuje svůj život, jako je tomu například u Julije Akselové. Její příběh se vymyká i tím, že sama nikdy odsouzena nebyla a do vyhnanství na Kolymu odjela za svojí matkou. Na tomto úryvku je patrné, jaké je rozpětí jednotlivých osudů ve sborníku obrovské. Nepředstavuje pouze samotné politické vězně, ale můžeme v tomto díle najít i zpovědi dětí, které byly osudem svých rodičů poznamenány do konce života, ať už jejich rodiče perzekuce přežili či ne.

4.1 Žánrová variabilita

Žánrová variabilita textu je poměrně široká. Dá se rozdělit na 5 hlavních kategorií: historické/faktografické články a údaje, básně, korespondence, beletristické povídky a vzpomínková literatura.

Jak již bylo uvedeno, ve druhém díle se setkáváme i s faktografickými články, reakcemi na první díl, ale také s příspěvky od lidí, kteří sami uvěznění nebyli. Například můžeme uvést vzpomínky Niny Savojevové, která přijela na Kolymu dobrovolně, protože cítila, že právě zde bude opravdu potřebná. Či již zmíněný osud Julije Akselové, která do vyhnanství přijela za svou matkou. Nalezneme tu však také stať amerického historika Roberta Conquesta, který se věnuje návštěvě Magadanu viceprezidentem Spojených států amerických Henrym A. Wallacem v roce 1944 a obecně celkovému přijímání bolševických myšlenek ve Spojených státech. Poezie i korespondence jsou v tomto díle také zastoupeny, byť pouze okrajově. Pro hlubší seznámení s lágrovými básníky byl vydavatelstvím Vozvraščeniye publikován sborník *Поэзия узников ГУЛАГа. Антология*.¹⁵

Hlavním žánrovým proudem tohoto díla zůstává autobiografické vyprávění v ich formě. Kromě memoárové literatury je však možné setkat se s povídkami, které nejsou psány v první osobě, přesto je v nich však silně cítit autor v pozadí. Jedná se o dva velmi silné příběhy, v nichž autorky píší ve formě beletristické povídky. Výsledný efekt naznačuje, že se tímto způsobem snaží se zážitky vyrovnat.

První povídka se jmenuje *Серпантинка* od Galiny Voronské a popisuje příběh dívky Rady, kterou v období garanovštiny¹⁶ vezou do Magadanu na výslech. Musí však přenocovat v táboře Serpantinka, který měl v té době tu nejhorší pověst. Vězně většinou z tábora živé neodváželi.

¹⁵ Poezija uznikov GULAGa: antologija. Moskva: Meždunarodnyj fond "Demokratija", 2005. 990 s.

¹⁶ Masové represe na Kolymě v letech 1937 - 1938, nesoucí jméno jejich hlavního strážce plukovníka S. N. Garanina.

Druhá povídka se silnou osobní výpovědí, ačkoliv autor není zároveň hlavní postavou, je od autorky Jeleny Glinkové «*Колымский трамвай» средней тяжести*». Jedná se o unikátní vyprávění o známém kolymském fenoménu hromadného znásilňování. Vzhledem k tomu, že žen bylo na severu nedostatek, uplatili civilní zaměstnanci a vězňové vojáky vodkou, aby si mohli s ženským konvojem náležitě užít. Autorka sama byla přítomna u jedné takové velké tramvaje při převozu do Magadanu¹⁷. Ačkoliv nebyla přímou obětí, byla svědkem této příšerné události. Fenomén, který popisuje, viděla na vlastní oči, nepopisuje tedy jen něco, o čem slyšela, případně o čem se mluvilo a právě proto její přítomnost prosvítá na stránkách této povídky.

Především však syrovost výběru tématu, brutalita a jednoduchost obrazů prozrazují autorky v pozadí. Ženy ve svých vzpomínkách nikdy nemluvily přímo o násilí, které někdo spáchal na nich, byly schopné psát pouze o násilí, spáchaném na jiných ženách.

Čistě beletristického charakteru jsou povídky od známého ruského spisovatele Varlama Šalamova. U jeho dvou povídek neprosvítá autobiografický podtext. První povídka nazvaná *Последний бой майора Пугачева* vypráví o touze bývalého vojáka, kterého přivezli rovnou z fronty, po svobodě. Ten posbírání další muže a společně uniknou do tajgy. Jejich cílem je zemřít svobodně a nejlépe v boji za svůj život, což se jim také splní. Právě výběr tématu - touhy po svobodě, možnost vybrat si svou smrt, prozrazuje tato povídka svou beletristickou povahu. Při vzpomínkovém vyprávění se s tak vysokými city a touhami nesetkáváme. Druhá povídka s názvem *Житие инженера Кипреева* vypráví o osudu Georgije Děmidova (který je také jedním z autorů antologie) a autor vystupuje jako vypravěč cizího osudu inženýra Kiprejeva, který se v táboře snaží uchytit na lepším místě, není mu to však souzeno a neustále ho posílají na společné práce. Nakonec ho však díky jeho specializaci pošlou do Moskvy na šarašku.¹⁸

Stěžejním žánrem jsou ovšem memoárová vyprávění. Takto charakterizuje vzpomínkovou literaturu Vlastimil Válek: „*Memoárová literatura je považována za součást literatury dokumentární a charakterizována bývá jako soubor děl, která shrnují autorovy vzpomínky na minulost, na to, co skutečně prožil, čeho se účastnil nebo co viděl a u čeho byl přítomen jako svědek.*“¹⁹ Dále také uvádí důležitou poznámku že: *jde jednak o svědectví o*

¹⁷ Глинка Е. С. Трюм, или Большой «колымский трамвай»: рассказ-свидетельство - <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=7239> [16.11.2012]

¹⁸ Šaraška - výzkumné zařízení, jehož pracovníky byli vědci z řad vězňů).

¹⁹ Válek V. Ke specifčnosti memoárové literatury. Univerzita J. E. Purkyně. Brno: 1986. str. 11.

*sobě, jednak o svědectví o době.*²⁰ Vzpomínková literatura je vedle historických monografií důležitým zdrojem informací dalším pokolením. Je však pravdou, že autorova paměť je subjektivní a zároveň selektivní. Jak sám editor ruského originálu říká, musel vyřadit ty paměti, u kterých bylo na první pohled patrné, že jsou přehnané a jejich autor se stále nedokázal vyrovnat se svou minulostí. I přes výše uvedené, však zůstávají důležitým odkazem doby.

4.2 Vězeňská paměť

Velmi zajímavou myšlenku ohledně vzpomínek a paměti vyslovil také O. Figes: „Všechny paměti obětí stalinského teroru mají podobu rekonstrukce. Jsou to obvykle vyprávění o očistci a vykoupení - cestě „peklem“ gulagu a nazpět do „normálního života“, při které vypravěč překonává smrt a utrpení.“²¹ Tuto tendenci můžeme sledovat napříč celým sborníkem. Přeživší vězňové hledají vysvětlení pro to, co se jim přihodilo. Klasické pořekadlo „když se kácí les, lítají třísky“ sice nalezneme v každé druhé povídce, ale i tak je cítit, že potřebují lepší vysvětlení svých útrap. A když už ne vysvětlení, tak aspoň smysl života, který jim pomůže překonat všechny ty útrapy. Ať již je to rodina, děti, víra ve vyšší spravedlnost. Velmi zajímavé je, že lidé neztratili víru v sovětský systém jako takový.

Dokážou kritizovat jednotlivé vyšetřovatele, velitele, Stalina, Beriju, či kolektivizaci, ale nikdo nekritizuje komunistickou myšlenku a systém jako takový. V tomto ohledu je zajímavé sledovat vzpomínky lidí v období války. Mnoho lidí pracovalo v této době usilovněji, jen proto, aby pomohlo zemi a vojákům na frontě. Například Lev Gavrilov ve svých vzpomínkách uvádí: «*Большее половины из них [бригады картонажников], в том числе и я, полностью отдавал государству все «премознаграждение», как называлась здесь, в инвалидном лагере, денежная оплата труда...*»²² Poté, co se rozhodne darovat frontě své zlaté zuby, je vyslýchán vyšetřovatelem, který se snaží zjistit, kdo ho k tomuto kroku donutil. Když ho však Gavrilov přesvědčuje, že on vnímá označení 3/K (zkratka pro заключенный) jako запасной коммунист, že on sám nikdy víru ve stranu neztratil, tak se mu vyšetřovatel vysměje.

Ve všech pamětech je patrná myšlenka, že všichni političtí vězňové jsou dobří a nepolitičtí špatní. Tyto paměti byly psány lidmi s vyšším vzděláním, kteří vyšli z určitého

²⁰ Válek V. Ke specifčnosti memoárové literatury. Univerzita J. E. Purkyně. Brno: 1986. str. 11. Zvýrazněno autorem.

²¹ Figes, O. Šeptem. Praha – Plzeň: 2009.

²² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 226.

kulturního zázemí. Všechno, co dělají oni v táboře je správné. Každý jejich čin je obhajitelný v rámci podmínek, ve kterých žili, k možným špatnostem či morálním pokleskům jsou nuceni okolnostmi. Například vězněné doktory vnímají celkově jako zachránce a to, že jim někdy pomoci nemohli, přičítali celkovému systému kvót.

Pokud se někdo nechoval lidsky, bylo to chybou systému, zato zvířecí chování kriminálních vězňů bylo přičítáno jejich morálnímu úpadku. Jistě, soužití s kriminálními vězni bylo přidavným trestem, na druhou stranu snaha ukázat všechny politické vězně jako ty správné a morálně nadřazené je všudypřítomná. Především, když si člověk přečte memoáry např. od Jefrosinije Kersnovské²³, která se snaží lidi ohodnotit podle jejich činů v době jejich uvěznění a ne podle paragrafu, tak si čtenář tuto skutečnost plně uvědomí. Jako by status politického vězně přidával lidskou hodnotu, která jim pomáhá překonávat všechny nástrahy.

Nejedná se však pouze o výše zmíněnou subjektivitu a selekci paměti píšících. Oběti byly promyšlenou propagandou systému přesvědčovány, že *„jejich utrpení mělo smysl, poněvadž se podíleli na boji o uskutečnění komunistického ideálu.“*²⁴ A to dodávalo mnohým sílu žít dál.

4.3 Tematický a časový rámec výběru povídek

Nehledě na žánrovou rozrůzněnost vybraných příspěvků, kdy se poetické ukázky střídají s prozaickými, a zde zase beletristické povídky s memoáry, či faktickými údaji, sleduje tento sborník jeden jasný cíl: seznámit čtenáře se všemi možnými podobami stalinského teroru. Je to jako mozaika doplňovaná drobnými střípky různého charakteru a tvaru, ale dohromady dává jeden jasný obraz.

Osnovou tohoto výboru je vyprávění obětí perzekvovaných osob v období Stalinovy hrůzovlády, většina z nich pochází z vlny roku 1937. Druhou takovou várkou jsou příspěvky vězněných po druhé světové válce. Těch však není tolik. Jednalo se o děti dříve obviněných rodičů, které „dorostly“ do svého údělu (Zajara Vesjolá), či oběti poválečného utahování šroubů (Semjon Vilenskij). Pouze jeden příspěvek pochází z roku 1922. Napsala ho Berta Babina-Něvská. Je na něm jasně patrné, jak se celý systém v následujících letech změnil. Jak již bylo řečeno, mašinerie se teprve rozbíhala.

Hlavním tématem výboru je uvěznění. Nalezneme v něm většinou vzpomínky politických vězňů či jejich příbuzných. Nezaměřuje se na další oběti systému v Sovětském

²³ Kernsovskaja J. Jaká je cena člověka. Ikar. 2012.

²⁴ Fíges, O. Šeptem. Praha – Plzeň: 2009 str. 545.

svazu, jako byli násilně vysídlení občané z okrajových svazových republik. Vybrané kapitoly jen okrajově popisují následné nucené vyhnanství, přesto je však najdeme i v tomto sborníku (vzpomínky Galiny Zatmilovové, Ady Federolf-Škodinové).

Jak je vidět již z předchozího rozboru jednotlivých děl, hlavním tématem je cesta skrz celý lágrový systém. Jednotlivé povídky či příspěvky nás provádějí domovní prohlídkou, zatčením, dlouhým uvězněním, odsouzením (ať již soudem či zvláštní poradou), transportem na místo určení výkonu trestu, samotným životem v táboře, propuštěním, vyhnanstvím a následnou rehabilitací. Jednotlivé příspěvky jsou řazené tak, aby každá část této cesty byla podána více autory, zároveň však vyváženou formou.

Mimo tato hlavní témata jsou zajímavé popisy soužití mezi jednotlivými vězni, jejich hierarchie v táborové struktuře. Dále pak sex a jeho následky a sexuální násilí na ženách. Zajímavé je i hledisko přístupu mužů a žen k jednotlivým tématům (viz následující kapitola).

V některých případech je velmi zajímavé sledovat řazení jednotlivých kapitol. Osudy některých autorů byly totiž provázané. Pokud na sebe tyto autoři navazují, jsou umístěni vedle sebe, aby tato provázanost vynikla. Tak například dopisy Ariadny Efronové a vzpomínky Ady Federolf-Škodinové jsou hned za sebou. Je to jen logické, když Ariadna psala dopisy Adě a Ada naopak vyprávěla o jejich společném pobytu ve vyhnanství. Dalším takovým případem je *Житие инженера Купреева* od Šalamova a následná vzpomínka od Děmidova *Дубарь*. Již bylo zmíněno, že Šalamovova povídka vypráví životní příběh Děmidova. Provázanost lidských osudů v této mašinérii tak plastičtěji vynikne.

4.4 Národnostní příslušnost

Nelze také neopomenout národnost či lépe řečeno občanství autorů tohoto sborníku. Je zvláštní, že ačkoliv stalinské perzekuce postihly celou řadu zahraničních občanů, mezi autory najdeme pouze velmi málo takových představitelů. To však neznamená, že by se jejich osudy do sborníku nepromítly. Autoři, či spíše autorky často vzpomínají na cizince, kteří přijeli s nadšením budovat nový systém v Sovětském svazu či byli za války na území ovládaném Němci, nejčastěji si paragraf PŠ podezření ze špionáže. Téměř všechny autorky prvního dílu jsou z Ruska a Ukrajiny, najdeme pouze jedinou autorku s cizí národností a tou je Hella Frišerová, která se narodila v Brně (později studovala ve Vídni) a do Sovětského svazu přijela v roce 1935 společně s mužem, který se podílel na výstavbě moskevského metra.

Ačkoliv se v druhém díle nachází mnohem víc autorů, poměr je téměř totožný. Najdeme zde tři zástupce cizinců, ale ani v jednom případě se nejedná o autory vzpomínek.

Prvním je Robert Conquest, Američan zabývající se historií SSSR. Druhým je umělec Isaak Šerman, který pocházel z Rigy. Jedná se však pouze o medailonek vyprávějící o jeho osobě, žádná jeho vzpomínková tvorba tu není uvedena. To samé platí o Marjam Sultan-Muradovové pocházející z Uzbekistánu. Nepochybně by bylo zajímavé do sborníku zařadit i cizí autory, pouze pro srovnání, jak na nesmyslnost systému pohlíží člověk „zvenčí“. Takové vzpomínky samozřejmě samostatně existují, přesto by dobře posloužily pro doplnění bohaté mozaiky příběhů.

4.5 Ženská a mužská perspektiva ve vyprávění

Cílem této diplomové práce není zevrubné rozebrání mužského a ženského stylu vyprávění. Vyhnout se však tomuto aspektu v analýze originálu také nelze. Rozdílným pohledem na lágrovou skutečnost se ve své bakalářské práci *Genderová perspektiva v memoárech o GULAGu* podrobně věnovala Jarmila Hokrová.²⁵ Tato práce nevychází pouze z českého sborníku *Jen jeden osud*, diplomantka vybírala i z jiných autorů.

Dohromady vyhodnocovala vzpomínky 14 mužských a 11 ženských autorů. Ačkoliv vycházela i z jiných autorů, než těch, kteří jsou uvedeni v české antologii, můžeme její závěry vztáhnout jak na českou, tak i ruskou verzi sborníku.

Rozdílný pohled na skutečnost z hlediska pohlaví není překvapující. Je možné říci, že obě pohlaví se věnují téměř stejným tématům, pouze z jiného úhlu pohledu. Mezi ty hlavní samozřejmě patří hlad, zima a otrocké práce, pak samozřejmě uvěznění, vyšetřování, transport, ztráta rodiny a přátel, sociální rozvrstvení v táboře a téma smrti. Všechna tato témata se objevují u obou pohlaví.

Jak je uvedeno ve výše jmenované bakalářské práci, rozdílný je pohled na skutečnost: „Na rozdíl od citovosti a sdílnosti, charakteristických pro autorky ženských memoárů, z mužských děl je patrný odstup.“²⁶ Mužské vidění je analytické, popisné, ženské emocionální a vysvětlující. Hlavní rozdíl však vidím v ženské snaze „na nikoho nezapomenout“. Velmi často se věnují osobám ve svém okolí a jejich osudům a mají velkou snahu udat celé jméno i příjmení.

Jako příklad je možno uvést vzpomínky Naděždy Ioffe, která vypráví, jak její přítelkyně viděla v táboře Serpantinka svého bývalého spolužáka, který už sám věděl, že to

²⁵ Hokrová J. Bakalářská práce: *Genderová perspektiva v memoárech o GULAGu*. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

²⁶ Tamtéž str. 49.

nepřežije. Požádal tedy její přítelkyni, aby všem řekla, jak skončil. Ioffe pak dodává: *«Она не смогла это сделать. Вместе нее это делаю я.»*²⁷

Často nalezneme tyto vzpomínkové pasáže při vyprávění o tranzitních věznicích, transportech, či pobytu v nemocnicích, prostě v prostředí, kde se setkávaly s novými, zajímavými osobami. Celé pasáže můžeme nalézt u Zoji Marčenkové v povídce *Так было...* : *«Как говорили, в Бутырках сидел «весь второй Художественный театр» ... «в соседней камере сидела артистка Скрябина...» ... «В нашей камере была жена символиста Андрея Белого...»*²⁸ Dále pak u Galiny Zatmilovové, která vzpomíná na své přítelkyně či u Mariji Nočnové, která popisuje nejen svůj úděl, ale úděl svých souvěrců.

Dalším výlučně ženským tématem je sex a jeho následky (děti) a samostatně také sexuální násilí. Násilí ze strany mužů bylo pro ženy takřka všudypřítomné. Pokud pomíneme fenomén hromadného znásilňování v kolymské tramvaji, mohli být ženy nuceny k sexu i jednotlivci.

Některé ženy byly „prohrány v kartách“, jak o tom vypráví Jekatěrina Olická: *«Уголовные проиграли девушку в карты. Проигравший должен был поймать ее и сдать товарищам. Аню заманили во время работы в укромный уголок, и тут же двенадцать человек во время работы «использовали» ее. Когда вечером стали собирать бригаду лагерниц, чтобы увести в зону, Ани не оказалось. Ее стали искать и нашли растерзанную, полуживую. Долго лежала в лагерной больнице. Несколько раз пыталась покончить с собой. Ее каждый раз спасали.»*²⁹ V této povídce nalezneme i další příznačný fenomén lágrového života a to „lásku“ mezi stejným pohlavím. O tomto aspektu lidského soužití v táboře píší také pouze ženy.

Hella Frišerová zase popisuje, jak probíhali námluvy táborových manželek, kdy bylo riskantní odmítnout: *«А ты — девка ничего, только шибко худущая. Давай с тобой жить. Сапоги справлю и провилки (жилетку). На работу ходить не будешь. Ни-ни! С нарядчиком устрой. Не впервые. А спать будешь приходить ко мне в барак.»* ... *«- И чтоб ни с кем другим не крутить, а то зубы выбью — поняла?»*³⁰ Autorce se povedlo z „nabídky“ vymluvit se s tím, že má syfilis.

Dalším tématem, kterým se zabývají pouze ženy, jsou děti. Ať už se jedná o potomky, které zanechaly na svobodě a o které se bojí, či o děti, které se narodily již za ostatným

²⁷ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 260.

²⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 324.

²⁹ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 51.

³⁰ Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 401.

drátem. Celou kapitolu táborové výchově věnovala Jevgenija Ginzburg v povídce *Здесь жили дети: «Деткомибат - это тоже зона. С вахтой, с воротами, с бараками и колючей проволокой. Но на дверях обычных лагерных бараков неожиданные надписи: «Грудниковая группа», «Пользунковая», «Старшая».*³¹ Dále toto téma nalezneme u Naděždy Surovcovové v povídce *Детгородок*, kde pracovala jako sestra. Příběh matky, které se dítě narodilo již ve vězení je popsán u Naděždy Ioffe ve vzpomínkách *Время назад*.

Jestli je nějaké téma, které přísluší výhradně mužům, tak se jedná o téma fyzického násilí, které si způsobovali mezi sebou nebo sami na sobě. Ať jsou to povídka *Безпредел* od Jurije Fidelgolce popisující život mezi kriminálními vězni, či popis týrání ve vězení od Semjona Vilenského v *Прииск «Днепровский»*, ale také povídka od Ivana Pavlova *Доходяги*. Poslední jmenovaný příspěvek popisuje především týrání hladem či spíše jeho následky: uzavřený koloběh hladu, kdy snižující se přiděly vedly pouze k jisté smrti. Téma hladu bylo palčivější v mužských táborech, jelikož je nasazovali na těžší práce, kdo nesplnil normu, nedostal svůj přiděl, kdo nedostal svůj přiděl, byl odsouzen k záhubě.

Se snahou dostat se na jednodušší práci se setkáváme také jen u mužských autorů. Tato snaha je spojena především s hrozbou stát se *доходягой* tedy chcípákem. Jakov Efrussi popisuje v povídce *Записки инженера* svůj boj o přežití v táboře pro invalidy, kde se nejdříve snažil vyhrát v šachovém turnaji (doufal, že první cenou bude chleba), další jeho snahou zachránit se bylo založení malého orchestru, ale na tuto práci později našli profesionálního dirigenta. Z kruhu hladu ho zachránilo až převelení do Moskvy na šarašku.

4.6 Shrnutí

Ruská antologie *Доднесь тяготеет* vydaná ve dvou dílech měla jasný cíl. Ukázat ruským čtenářům, kteří do té doby neměli žádné relevantní informace, jaké to bylo dostat se do soukolí systému jako oběť, jako nepřítel lidu, tedy *враг народа*. Nehledě na to, že se jedná o vzpomínky jednotlivých bývalých vězňů, kteří mohou mít tendenci něco zamlčet, či naopak zveličít, jedná se o nepostradatelný zdroj informací pro další generace.

³¹Dodnes' t'jagotejet. Tom 1, Zapiski vašej sovremennicy. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 337.

5. Analýza antologie *Jen jeden osud*

5.1 Vydání díla

Prvního vydání se výbor *Jen jeden osud, Antologie sovětské lágrové prózy* dočkal v roce 2009 v nakladatelství Academia v nákladu 900 kusů. Editorские práce se ujali Lukáš Babka a Radka Bzonková. Prvotní popud k vydání této knihy vyšel od ředitele pražské Slovanské knihovny Lukáše Babky. Oslovil tedy Semjona Vilenského, se kterým byl v kontaktu již dříve, že má v úmyslu tuto knihu vydat. Vilenskij mu doporučil ke spolupráci R. Bzonkovou. Společně pak vybrali vzpomínky, povídky, básně i dopisy, které jsou uvedeny v tomto sborníku. Kontaktovali jednotlivé překladatele, kteří měli zájem se na této antologii podílet.

O výbor byl velký zájem, a proto se již roku 2010 dočkala dotisku. Antologie byla vydána s podporou grantu Akademie věd České republiky, což dovolilo snížit náklady na vydání sborníku a to mělo určitý pozitivní vliv na prodejnost této knihy.

Výhodou povídkového vydání takovýchto vzpomínek je možnost kdykoli je odložit a zase se k nim vrátit. Téma uvěznění a s ním svázané lidské utrpení je velmi těžké, takhle je možné pokračovat tam, kde jste přestali a přitom neztratit orientaci.

5.2 Výběr kapitol

Volba příspěvků z dvousvazkového sborníku vždy znamená selekci. Cílem této kapitoly je rozebrat, jak byl tento výběr realizován, které příspěvky byly do českého výboru zahrnuty a zda představují reprezentativní výběr jak v oblasti tématu, tak i žánru.

Do českého vydání bylo vybráno 19 autorů z toho deset žen a devět mužů. Je možné poukázat na to, že česká antologie vykazuje vyváženost pohlaví autorů, což u ruského sborníku nebylo. V ruském vydání pro to však existovala objektivní situace, kdy se do prvního dílu odvážily přispívat pouze ženy. Pokud by byl poměr v českém vydání zachován, vyvolávalo by to pouze nechtěné otázky, proč je tam tak málo ukázek mužských vzpomínek.

Po takovém rozboru by bylo zajímavé přemýšlet o vydání pouze mužské a pouze ženské antologie, jako dvou samostatných dílů. Editor by samozřejmě musel sledovat stejnou tematickou linii u obou pohlaví. Vznikl by pak prostor pro lepší srovnání ženského a mužského pohledu na lágrovou realitu a vyrovnání se s ní.

České vydání se liší také tím, že každý autor je představen pouze informativním medailonkem bez úvodní fotografie. Medailonek není překladem z ruského originálu, ale je

vystavěn jako informativní přehled autorova života. Je pravda, že by na českého čtenáře působil pouhý překlad emotivních medailonků cize. Jako čtenáři jsme zvyklí na strohé informace o celém autorově životě. V ruské variantě se v některých případech nedozvíme, kdy a kde se autor narodil, zato jsou tam uvedena jména a příjmení rodičů a jejich profese. Pokud se jedná o osobnosti veřejného života, tak to není pro ruského čtenáře matoucí. Český čtenář však není obeznámen se všemi osobnostmi ruské historie, a proto potřebuje více podrobností. Detaily o životě autorů čerpali editoři nejen z originálního sborníku, ale také z internetových stránek Sacharovova muzea, které sbírá a zpřístupňuje široké veřejnosti vzpomínková díla uvězněných autorů. V databázi jsou informace o 1590 autorech, kteří prošli gulagem.³² V jejich elektronické databázi se nachází všichni autoři ruského sborníku.

V české verzi také chybí úvodní fotografie autora a i jakýkoli další ilustrační materiál z ruského originálu (reprodukce děl, fotografie míst, dalších účastníků, různých setkání, mapky táborů, atd.). Především absence úvodních fotografií působí silně na výslednou recepci čtenáře. Jak bylo řečeno již u rozboru ruského originálu, tyto fotografie ukazují obyčejné lidi, kteří mohli být čtenářovými sousedy. Nejsou to obrázky hrdinů, žádné vyumělkované portréty. Jsou to fotografie, které se zachovali. Ne všechny vyobrazeným autorům lichotí a právě to jim dodává na autentičnosti.

Do českého vydání se tyto fotografie nedostaly z čistě praktického hlediska. Podle slov Lukáše Babky byla jejich kvalita velmi nízká a hrozilo tedy, že by jejich otištění prodražilo celkový náklad, jelikož by bylo potřeba jiného, kvalitnějšího tisku.

5.3 Žánrová variabilita

Je třeba říci, že žánrová různorodost je v českém vydání nižší než v ruském. Na tom není nic zvláštního, když uvážíme, že bylo třeba vybrat z více jak 1300 stran originálu. Editoři si museli jasně vytyčit cíl: jak bude sborník vypadat, kterou část tvorby bude reprezentovat. Je jasné, že pro ruského čtenáře bylo možno publikovat dvoudílnou monografii tohoto druhu. Pokud se však jedná o převedení této těžké životní zkušenosti do cizího prostředí, je potřeba se jasně vymezit. Také je třeba říci, že editoři museli dodržet určitý rozsah publikované knihy, který byl dán nakladatelstvím. Na základě těchto omezení bylo vcelku logické, že v českém výboru chybí všechny faktografické příspěvky ruského originálu, reakce čtenářů na první vydaný díl, či příspěvky věnované úsilí o rehabilitaci vězňů ze strany místních samospráv.

³² <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/> - 21.11.2012

Český čtenář je do historie vydání díla, stavu zkoumané literatury a představení celé knihy uveden předmluvami od L. Babky a R. Bzonkové.

Cílem bylo seznámit české čtenáře s ukázkami vzpomínkové literatury vězňených autorů. Proto byly vybrány čistě vzpomínkové texty, povídky, básně a ukázky korespondence. Stejně jako v originálu nemají dva posledně jmenované žánry ani v tomto výboru většího zastoupení. Slouží k celkovému dokreslení mozaiky. Na rozdíl od vzpomínek a povídek dopisy a básně ukazují bezprostřední realitu. Dopisy proto, že jsou psány a odeslány v dané době, básně proto, že nejlépe vystihují atmosféru a pobyt v táborech a nepodléhají pozdějším vlivům. Jak k tomu poznamenal Vilenskij v rozhovoru s L. Babkou a R. Bzonkovou: „Jsem přesvědčen, že básně jsou nejpravdivějšími dokumenty o tom, co se v lágrech dělo.“.... „V lágru jsme nesměli mít tužku ani papír. Takže všechny vzpomínky a memoáry jsou psané až po propuštění, básně však ne! Složil-li vězeň v lágru nebo ve vězení báseň, tak si ji zapamatoval a ona zůstala ve stejném tvaru dodnes. Nelze z ní vyhodit nepříjemný verš, vzpomínku nebo jméno - je, jaká je a přebásnit ji znovu je těžké a nesmyslné.“³³

Co se týká prozaických textů, tak ve sborníku najdeme ukázky vzpomínek a povídek, nezbylo však místo pro materiál čistě faktografického charakteru. Nenalezneme ani vzpomínkové medailonky na velké osobnosti ruského uměleckého života, jak tomu bylo v originále.

5.4 Tematický a časový rámec výběru povídek

V žádném případě nelze říci, že tematicky by byl český výbor chudší. V mnoha případech bylo při analýze ruského originálu dokázáno, že téměř ke každému tématu se vyjadřovalo více autorů, ať už ženských či mužských. Bylo teda zapotřebí vybrat tato stěžejní témata a k nim přiřadit autory, kteří se lépe a upřímněji dokázali na danou realitu rozpomenout.

Aby byla tematická šíře co největší, vybírali editoři českého sborníku i příspěvky, které nejsou v originále. Jejich cílem bylo představit českému čtenáři to nejlepší. Pokud tedy nějaký autor v ruském sborníku byl, ale toto téma rozpracoval již někdo jiný, tak editoři neváhali od tohoto autora použít jinou povídku, či vzpomínku a tak obohatit český výběr.

Jedná se o tři autory, kteří sice v ruském originále jsou, do českého vydání však byla použita jejich jiná díla. Jedná se u Jurije Dombrovského, kdy v českém vydání je povídka

³³ <http://www.notonlyrussia.com/news/radka-bzonkova-lukas-babka-kolyma-kraj-kde-je-dvanact-mesicu-zima-a-zbytek-leto-pamet-a-dejiny-2010-04/> - 21.11.2012

Zvláštní porada, zatímco v ruském originále nalezneme dopisy Leonidu Varpachovskému a báseň *Амнистия*. Je pravda, že co se týče básně i korespondence, bylo možné nalézt v originále lepší ukázky. Dalším takovým autorem je Nina Gagen-Tornová, která má v originálech také dopisy svým dcerám a vyprávění o představitelkách jednotlivých vyznání, se kterými se při svém uvěznění setkala.

V českém vydání je publikován úryvek z jejích pamětí *Memoria*, kde popisuje, jak se její původní profese etnografky promítla do jejího táborového života. V prvním části nalezneme velmi zajímavé líčení, co vlastně oděv pro člověka (a pro ženu obzvlášť) znamená a jak je pro ženy v táboře těžké, když vyfasují oblečení již nošené a na to jim ještě chlorem dopíší číslo. Ještě dále pak vzpomíná, jak jí bylo v invalidním táboře dovoleno dopsat své etnografické studie. Ukazuje, že i velitelé některých táborů měli pochopení a lidskou povahu.

Třetí autorkou, u které byla použita jiná povídka, než z originálního sborníku je Ariadna Efronová. Ta má v ruském originále publikovány dopisy s B. Pasternakem a A. Federolf-Škodinou, v českém znění je ještě dodána povídka *Jeptiška*, jedná se o krátké povídání o bývalé negramotné ženě, která se celý život toužila stát jeptiškou. Bohužel však neměla dostatečné „věno“ a proto v klášteře jen posluhovala. Trest si ale vysloužila jako opravdová řeholnice. Tento ačkoliv krátký příběh ukazuje tragédii věřících lidí, kteří nedokázali pochopit vývoj v sovětském Rusku, nebo se prostě odmítli podrobit. V ruském originále na více místech nalezneme vyprávění věřících či o věřících. V českém vydání byla tomuto tématu v rámci úspornosti věnována tato kratičká povídka, která však poukázala i na tuto stránku života.

Stejně jako ruský originál i českou antologii otevírají paměti Olgy Adamova-Sliozbergové *Cesta*. Není vůbec s podivem, že toto dílo vyšlo v ruštině i samostatně. Rozsahem i obsahem si samostatné uveřejnění bez pochyby zaslouží. Pro čtenáře je toto vyprávění oknem do celého světa systému.

Je to kompaktní příběh jednoho života od uvěznění po rehabilitaci. Od nepochopení a nemožnosti uvěřit, až po naprostou deziluzi a zklamání. Odseděla si první trest, ale protože se přijela z vyhnanství podívat na svou matku, tak dostává další. Ukazuje, že i rehabilitace pro vězně nakonec nebyla úplným vysvobozením. Nepřinesla jim zaslouženou úlevu, protože mrtvé již nikdo nevzkřísí a ztracené roky nevrátí. Rodinná pouta jsou stejně již zpřetrhaná, první muž mrtvý, děti jsou dospělé a ona se bojí jim o táborech vůbec vyprávět, aby je to v budoucnosti nepoštvalo vůči vládnoucí třídě a neskončily ve vězení jako ona.

Autoři jsou ve sborníku řazeni abecedně. Tím se na jednu stranu nemuseli editoři zabývat problémem, jak řadit vedle sebe jednotlivá témata, zda řadit mužské a ženské autory na přeskáčku. Zároveň se však na jednom místě vytrácí provázanost mezi autory. Je to příklad Varlama Šalamova a Georgije Děmidova. V ruském originále jsou oba autoři vedle sebe, v českém vydání tomu tak není. Sice v předmluvě nalezneme poznámku, že Děmidov je hrdinou Šalamovovy povídky, ale pokud se čtenář plně nesoustředí, tak mu tato drobnost unikne.

Tragiku a zároveň nechtěnou komiku celého systému dokonale ukazuje povídka *Zvláštní porada*, kdy ani znovu vyslyšení vězňové nevědí po všech těch letech v táboře, co mají vyšetřovateli říci, aby někomu neublížili. Zároveň je do povídky umně zakomponovaný výklad o tom, co ta Zvláštní porada³⁴ vůbec je a jak vznikla.

Pokud bychom se ještě chtěli vrátit k národnostní otázce autorů textů, tak se může zdát pro české čtenáře škoda, že do výboru nebyla zařazena jediná autorka s cizí národností Hella Frišerová, shodou okolností českou. Z editorského hlediska to tak překvapivé není, její vzpomínky uveřejněné v ruském originále jsou poměrně dlouhé a nepopisují tak odlišnou skutečnost od paměti O. Adamova-Sliozbergové. Také nenabízí již zmíněný pohled „zvenčí“, jak by si čtenář mohl představovat. Nesrovnává ruskou a českou realitu, nedívá se očima cizince.

5.5 Shrnutí

Můžeme říci, že český výběr se zaměřil na ukázky s vysokou literární a poetickou hodnotou. Neopakuje jednotlivá témata, jak je tomu u ruského originálu, snaží se, aby každý příspěvek byl jedinečný, zároveň však doplňoval celek. Nenechává stranou ani krutost stalinského systému, nevyhýbá se násilí, ať už sexuálnímu, či fyzickému. Popisuje všechny oblasti táborového života a utrpení. Popisuje hlad, zimu, těžkou práci, strach ze smrti, obavy o blízké, co zůstali doma. Zároveň však ukazuje, že i v táboře bylo možné najít lidskost a to i ze strany velitelů či ostrahy.

³⁴ V originále *Особое совещание* - mimosoudní komise mající plnou moc vyšetřovat velmi závažné trestní činy, vynášet rozsudky vězení, vyhnanství, vysídlení a v letech 1941-1945 měla pravomoc vynášet tresty smrti.

6. Analytická část

6.1 Úvod

V této části se budeme věnovat rozboru dvou memoárových povídek z českého výboru *Jen jeden osud*. Jak již bylo uvedeno výše, také v českém sborníku jsou uvedeny ukázky korespondence a jedna báseň. Nejedná se však o dostatečný vzorek ke zkoumání. Jádrem českého výběru jsou prózy, a proto se diplomová práce zaměřuje na ně. Tato kapitola se bude především věnovat otázce, jaké stylistické prostředky používají autoři pro dosažení účinku na čtenáře a jak byly tyto prostředky převedeny do jazyka příjemce.

Pro rozbor byly vybrány memoáry od Jekatěрины Olické *Na Kolymě* (v překladu Aleny Machoninové) a od Jurije Fidelgolce *Zvůle* (v překladu Libora Dvořáka). Jak je podle jmen autorů patrné, byla vybrána jedna povídka od ženského a mužského autora. Obě povídky jsou si blízké tím, že se odehrávají na Kolymě. Jejich hlavním pojítkem však je, že se oba autoři více zabývají sociálním rozvrstvením v táboře a díky tomu, že jde o autory různého pohlaví, můžeme sledovat rozvrstvení v obou zónách, jak v mužské tak ženské.

6.2 Analytické metody

V analytické části této práce se chceme zaměřit na převod jednotlivých stylistických prostředků. Dále také na to, zda si překlady uchovaly styl jednotlivých autorů a zda například nedošlo k nivelizaci textu. A v neposlední řadě, jestli následná editorská práce „nesetřela“ distinktivní znaky autorů. Práce také zkoumá, jak překladatelé přistupovali k překladu ruských reálií a vězeňského žargonu, zda se klonili k exotizaci či naopak k vnitřním vysvětlivkám či zobecnění daných pojmů. V těchto vzpomínkových útvarech hraje hlavní roli lexikum, vězeňský žargon, který se postupně přelil do slovníku všech ruských občanů. Je tedy třeba zhodnotit, jak se překladatelé vyrovnali např. s argotismy, jejichž ekvivalenty v češtině neexistují.

Hlavním východiskem zkoumání bude Levého teorie infinitezimálních odstínů, za pomoci kterých zkoumá překladatelskou metodu a koncepci jednotlivých překladatelů. Jak uvádí ve svém díle *Umění překladačské*: „Každý překlad se, řečeno hodně mechanicky, skládá z určitého – podle jeho přesnosti vyššího či nižšího – procenta odlišných hodnot, které textu dodal překladatel; právě tyto odchylky od předlohy mohou nejlépe poučít o překladatelské umělecké metodě i o jeho názoru na překládané dílo. Proto analýza překladačské musí začít jemným srovnáváním převodu s předlohou a takřka statistickým hromaděním detailních

*odchylek, které zjistíme. A zase lze říct, že jisté procento odchylek bude náhodné, ale část jich bude příznačná pro poměr překladatelova osobního i dobového stylu ke stylu předlohy i pro poměr jeho názoru na dílo k jeho objektivní ideji.*³⁵ Právě detailní rozbor obou povídek ukáže metody a postupy obou překladatelů a jejich postoj k originálu.

Další důležitou složkou zkoumání bude míra zachování stylistického odstínu celého textu. Zda překladatelé text více zlogičtují či jinak intelektualizují např. rozvíjením vět. V neposlední řadě se také zaměříme na možnou nivelizaci textu originálu při jeho převodu do češtiny.

6.3 Na Kolymě – На Колыме

Vyprávění Jekatěřiny Olické se již podle názvu, zaměřuje pouze na její pobyt na Kolymě, kam byla převezena z vězení.

Detailně popisuje lágrový systém po příjezdu transportu jako je návštěva lázně, výdej oblečení, a následné pracovní zařazení. Vypráví v ich formě vše, co vidí kolem sebe - chování spoluvězeňkyň, se kterými přijela z vězení, a následně se věnuje všem aspektům svého života, například ubytování, stravě, práci.

Hlavním zaměřením její povídky je však život a chování jednotlivých vězenkyň, ať už politických či nepolitických. Jako by chtěla popsat, jak život v táboře křiví či upevňuje jednotlivé charaktery. Nevyhýbá se ani tématu sexuálního násilí na ženách, či lesbickému soužití mezi ženami. V druhé polovině se pak věnuje svému pracovnímu zařazení na stavebních pracích, na kácení lesa a následné práci v sovchozu.

Důležité je pro ni popsat klíčové momenty života v táboře. Ve vzpomínkách přeskakuje různě dlouhé časové úseky, takže není zřejmé, jak dlouho jednotlivé etapy jejího života trvaly. To je velmi příznačné u velké části autorů tohoto sborníku. Je mnoho dní a let, které jim splynuly do jediného okamžiku a proto přeskakují jenom k tomu, co se jim nesmazatelně vrylo do paměti. Jakoby čas nebyl žádnou měrnou jednotkou.

6.3.1 Analýza

Jak již bylo řečeno výše, nejdůležitějším stylistickým prostředkem je nejenom v této povídce, ale v celém sborníku, užití vězeňského a táborového slangu. Tento slang se dá rozdělit na jednotlivé sémantické skupiny podle etapy uvěznění jednotlivých trestanců. Od zatčení, odsouzení, transportu, až po táborový režim na místě...

³⁵ LEVÝ, J. Umění překladu. Praha: 1998. str. 204.

S každou touto skupinou se v různých vzpomínkách setkáme v různě rozsáhlé míře. Záleží především, na kterou etapu se jednotliví autoři zaměřují. V případě těchto dvou vybraných vzpomínek, se autoři věnují svému pobytu v táboře, takže je použita především lexika táborového systému a popisu jejich obyvatel. Lexikum z dalších oblastí samozřejmě taky nechybí, má však nižší frekvenci, než u jiných autorů.

V obou povídkách vybraných k rozboru jsou nejzajímavější pojmenování jednotlivých skupin uvězněných. Ačkoliv by se dalo říci, že vězně tohoto období můžeme dělit na politické a nepolitické, v očích samotných uvězněných v rámci těchto dvou kategorií vystupuje nepřeborné množství podkategorií a vydělují se tedy různá pojmenování vězňů, podle toho, k jaké skupině přesně patřili.

Jednotlivá pojmenování uvěznění přesně definují jejich pozici v „kastovním“ systému táborů. Jejich příslušnost k jednotlivým skupinám také ve vysoké míře předurčovala jejich šance na kvalitu života a vůbec na přežití.

6.3.2 *Vězenkyně / trestankyně*

Velké množství synonym existuje v táborovém systému pro uvězněné jako takové, bez rozdělení na politické a nepolitické. Mezi takové patří označení: *арестантки, зэки, женщины-заключенные*, nebo pouze *заключенные, лагерницы, сотапницы, конвоируемые, арестантская масса*. Do češtiny se převádějí jako *trestankyně, muklové, vězenkyně, eskortované, vězeňská masa* a *lágernice*.

Již na první pohled je patrné, že překladatelka v češtině používá méně synonym. Zajímavé je, že pro jednotlivá označení uvězněných nepoužívá překladatelka stejná synonyma. Nejčastější použité synonymum v češtině je *vězenkyně* či *trestankyně*. Je pravda, že ruština používá některé tvary pro obě pohlaví. Například u zpodstatnělého přídavného jména *заключенные* je až z kontextu jasné, zda se jedná o ženy či muže. V českém překladu je samozřejmě vždy rozdílně použito ženský či mužský rod a to buď *vězenkyně*, či bylo použito jiné synonymum, a v mužském tvaru pouze ve tvaru *vězeň*:

*Поразило меня в жизни заключенных то, чего я никогда не встречала в пройденных мною раньше тюрьмах.*³⁶

*Na životě vězenkyň mě zarazilo to, s čím jsem se nikdy ve věznicích, kterými jsem prošla, nesetkala.*³⁷

³⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 50.

— Из Магадана беспрерывно гонят заключенных на прииски.³⁸

„Z Magadanu neustále nahánějí vězně pracovat na rýžovišti.“³⁹

V jednotném čísle *заклученная* nečiní překlad do češtiny problém.

*Деньги у многих на лицевом счету были, и не малые, но по лагерным правилам заключенная могла получить в месяц не больше пятидесяти рублей.*⁴⁰

*Нěkteré z нас měly на osobním účtu často nemalé peníze, jenže podle táborových pravidel nemohla vězenkyně dostat víc než padesát rublů za měsíc.*⁴¹

Stejně je to i u podstatného jména *зэк* (pocházející z ruské abreviatury *З/К*, tedy *заклученный*), které je v ruštině užíváno jako označení pro obě pohlaví. Do češtiny tento výraz překladatelka převádí v některých případech jako *mukl* (ze zkratky *muž určený k likvidaci*). V češtině je toto pojmenování příznakové, odkazuje velmi silně k českým pracovním táborem. Proto je užíváno s rozvahou a pouze tam, kde je ho užito ve významu silně politického, až pejorativního. Pokud je užito v obecném významu, opět je použito synonymem *vězenkyně/ trestankyně*, či v mužském rodě *vězeň/trestanec*:

*He сразу мы поняли, что банищцы — это такие же зэки, только крепче, здоровее нас.*⁴²

*Nepochopily jsme ihned, že lázeňské jsou zrovna tak muklové, jenom silnější a zdravější než my.*⁴³

Na následujícím příkladu je vidět, že překladatelka užila obecnějšího pojmenování *trestanec*, nejspíš proto, že se jednalo o oficiální táborové nařízení a v něm by se otevřeně o *muklech* nemluvilo.

*С нашим этапом прибыло распоряжение: в связи с ослабленностью зэков в течение двадцать одного дня за зону на работу не выводить, кормить — вне нормы питания.*⁴⁴

³⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 433.

³⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 54.

³⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 440.

⁴⁰ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 49.

⁴¹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 432.

⁴² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 46.

⁴³ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 428.

⁴⁴ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 47.

*S naším transportem přišlo nařízení: vzhledem k oslabení nevyvádět trestance po dobu dvaceti jednoho dne na práci mimo zónu, přidělit stravu mimo normu.*⁴⁵

Rozdílný překlad nalezneme také u podstatného jména *лагерницы*. Objevují se totiž opět nejčastěji tvary *trestankyně* / *vězenkyně*:

Лагерницы *всматриваются в наши лица, прислушиваются к называемым фамилиям.* <...> *У многих лагерниц на глазах блестят слезы.*⁴⁶

Вэзенкyně *si pozorně prohlížely naše tváře, zaposlouchávaly se do vyvolávaných jmen.* <...> *Mnohým trestankyním se v očích leskly slzy.*⁴⁷

Lágernice se v českém překladu objevují spíše ojediněle. Překladatelka nejspíš pokládala toto slovo za exotismus a používá ho s rozvahou:

*Когда вечером стали собирать бригаду лагерниц, чтобы увезти в зону, Ани не оказалось.*⁴⁸

*Když večer začali shánět brigádu lágernic, aby je odvezli do zóny, Aňa chyběla.*⁴⁹

Nebo je úplně vynechává:

Лагерницы *объяснили нам потом свои слезы: ...*⁵⁰

*Později nám ty slzy vysvětlily: ...*⁵¹

6.3.3 Politické vězenkyně

Pro autorku je velmi důležité politické rozdělení osmapadesátek⁵² v táboře. Sama jako *eserka* se ostře vymezuje vůči komunistkám, také však vůči ostatním socialistkám v táboře. Zatímco u komunistek nechápe jejich odevzdanost, u ostatních politických jí vadí jejich nesolidárnost. Tedy, že se každá žena stará pouze o sebe a neexistuje v táboře solidarita se slabšími, tak jak to bylo zvykem ve vězení. Sama rozděluje politické vězně podle jejich dřívější partajní příslušnosti, nebo by se taky dalo říci, kvůli čemu dostali „paragraf“. Proto se

⁴⁵ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 430.

⁴⁶ Dodnes' tjagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 47.

⁴⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 430.

⁴⁸ Dodnes' tjagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 51.

⁴⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 434.

⁵⁰ Dodnes' tjagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 48.

⁵¹ Tamtéž. str. 430.

⁵² Osmapadesátka (paragraf 58) - označení paragrafu trestního zákoníku RSFSR, který definoval politicky motivované trestné činy a sankce za jejich spáchání. Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 641.

v textu objevuje velké množství stranických označení: *троцкисты, арестанты социалисты, эсерки, анархистки, социал-демократки*. Překlad do českého jazyka neznamenal výraznější problém: *trockistky, vězněné socialistky, eserky, anarchistky, sociální demokratky*.

Před vysláním na Kolymu autorka dlouho dobu sama strávila ve vězení a seznamuje čtenáře s pojmem *тюрзачки (тюремное заключение)*, jejichž úděl byl v táboře těžší než u ostatních politických vězenkyň. Nejdříve totiž strávili několik let ve věznicích a teprve poté je poslali do pracovních-táborů. V českém překladu se setkáváme s pojmem „*vězeňské*“.

*Бог знает, каким путем узнали они о прибытии «тюрзаковского» этапа. Для нас освободили целый барак, — самый плохой барак в зоне. «Тюрзачек» пошлют на самые тяжелые подконвойные работы. У «тюрзачек» грозные статьи и длинные сроки заключения.*⁵³

*Бůh ví, jakým způsobem se dozvěděly o transportu z vězení. Uvolnili pro nás celý barák - ten nejhorší v zóně. „Vězeňské“ pošlou na ty nejtěžší práce pod dohledem eskorty. „Vězeňské“ mají ty nejděsivější paragrafy a nejdelší tresty.*⁵⁴

Sama autorka, či editor v úvodu vyznačili slovo *тюрзачка* do uvozovek, aby ho vydělili jako svébytný pojem. Toho se překladatelka drží, bohužel však v češtině není tak výrazný rozdíl mezi slovy *vězenkyňe* a používaným překladem *vězeňské*. Překladatelka pak pojem *vězenkyňe* používá ihned v předchozí větě, a proto není na první pohled patrný výrazný rozdíl mezi trestankyněmi, v tom, že jedny přichází rovnou z vězení. Výrazněji by se toho dalo docílit tím, že by překladatelka v okolí těchto slov používala jiná synonyma než *vězenkyňe*.

Nejtypičtějším označením politického vězně ve všech vzpomínkách je číslo paragrafu, podle kterého byli političtí vězni souzeni: *58-я / 58 статья*. V ruštině se toto označení užívá velmi hojně, konkrétně v tomto úryvku je to jediné označení přímo pro politické vězně. Jediné slovní spojení, které má explicitně vyjádřeno pojem *politický* je *зэк политический*.

Když se v českém překladu setkáváme poprvé s výrazem *осмапaдeсáткa*, je uvedeno v závorce, tím hlavním výrazem je v překladu *politický* [vězeň]:

*Среди бытовой и уголовной статьи проституция была очень распространена, но и среди 58-й статьи было не мало наших себе покровителя и друга.*⁵⁵

⁵³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 47.

⁵⁴ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 430.

*Mezi nepolitickými a kriminálníci byla rozšířená prostituce. Ale i mezi politickými (osmapadesátkami) bylo nemálo těch, co si našly ctitele a přítele.*⁵⁶

Zároveň zde vidíme v překladu akcentovaný protiklad mezi slovy politický a nepolitický vězeň. V ruštině se s výrazem nepolitický vězeň nesetkáváme, jsou to buď *бытовички* nebo *уголовницы*. Stejně tak je tomu u politického vězně - nejčastěji je označován jako 58-я. V ruském textu se setkáváme se synekdochou při označování vězňů, ať už politických či nepolitických za použití výrazu *статья*. Překladatelka slovo paragraf zcela vynechává a na tuto figuru rezignuje. Zatímco v ruštině toto použití nijak čtenáře nepřekvapí, český čtenář by se nad překladem *mezi politickým a trestným paragrafem byla rozšířená prostituce* jistě pozastavil a proto zvolila překladatelka přímé pojmenování *nepolitické a kriminálnice*. Stejně tak je 58 *статья* do češtiny překládána většinou jako osmapadesátky.

6.3.4 *Nepolitické trestankyně*

Nejvýraznějším protikladem v táborovém životě bylo postavení politických a nepolitických (kriminálních) vězňů. Tento protiklad je výstižně podán takto:

*Легкие работы в лагере предоставлялись только уголовным: воровкам, проституткам, убийцам. Презрительно смотрели они на нас — «врагов народа» — и с меткой иронией называли себя «друзьями народа».*⁵⁷

*Легкая práce se v táboře dávala jenom kriminálním: zlodějkám, prostitutkám, vražedkyním. S pohrdáním se dívaly na nás — „nepřátele lidu“ — a s trefnou ironií si říkaly „přátelé lidu“.*⁵⁸

V češtině protiklad vynikne více díky možnosti použití slov *přítel* - *nepřítel*. Je třeba říci, že kriminálník v ruském kontextu označuje těžké zločince. Političtí vězni obecně velmi málo mluvili o kriminálních s lítostí či porozuměním. Brali je pouze jako další těžkou ránu ve své existenci a příliš se nezamýšleli nad příčinami, z jakých důvodů se z nich stali podvodníci a vrazi.

Za rozkrádání majetku státu a různé podvody se buď dávali politické paragrafy (kontrarevoluce), nebo se takovým zločincům říkalo *бытовик*. Je zajímavé, že ve Velkém

⁵⁵ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 50.

⁵⁶ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 434.

⁵⁷ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 54.

⁵⁸ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 439.

česko-ruském slovníku⁵⁹ je *бытовик* překládán jako *spisovatel genrových obrázků, genrista*.⁶⁰ Je to jen z dalších příkladů, jak táborový život ovlivnil ruský jazyk. V Solženicynově Gulagu najdeme pouhou transkripci tohoto slova s vysvětlující poznámkou pod čarou osvětlující tyto zločince jako tzv. *občanský provinilec, pro něhož u nás neexistuje rovnocenný výraz, je to například účetní, který se dopustil zpronevěry*.⁶¹ Tím, že byla v českém překladu použita generalizace (*nepolitické*) ztrácí se opět vnitřní význam tohoto slova. Pro čtenáře již není jasně čitelné, co se pod tímto pojmem skrývá, je velmi obecné.

Hlavními pojmy jsou *бытовая и уголовная статья, бытовички а уголовницы (проштрафившиеся уголовницы, штрафницы-уголовницы)*. Podrobnějšímu rozboru kriminálního světa se budeme věnovat v analýze memoárů Jurije Fidelgolce, který pracoval v kriminální zóně jako ošetřovatel a viděl tedy tento svět z první ruky.

6.3.5 *Chcípáci*

Další skupinou v táboře vydělenou od ostatních byli lidé na konci svých sil, v originále *доходяги*. Byli to vězni, které zlomila těžká práce a dostali se až na samou hranici možné existence. Takový osud čekal především muže, kteří museli pracovat v dolech a na rýžovištích. Proto se také snažili za každou cenu dostat se na jinou práci. Sama autorka velmi trefně popisuje „etymologii“ tohoto slova:

*Доходяга — человек, который дошел до предела жизни, стоит у грани ее. Доходяга не живет, он влечит свое жалкое тело, он доходит, он дошел.*⁶²

*Chcípák je člověk, který dosáhl na samotný kraj života, stojí na jeho hranici. Chcípák nežije, vláčí své ubohé tělo, už došel na konec.*⁶³

Do češtiny se tento pojem překládá jako *chcípák*, čímž se stírá motivovanost tohoto slova. Toho, co je u konce svých sil, co došel až na samou hranici. Česká varianta, která je použita v tomto sborníku má také svou motivovanost a správnou míru expresivity. Je pro čtenáře pochopitelná. Pouze v pasážích, kde si autor hraje se slovy, je překlad logicky o tuto hru ochuzen. Zajímavé je podívat se na překlad tohoto slova například do Solženicynova

⁵⁹ Havránek, Bohuslav, ed., Horálek, Karel, ed. a Kopeckij, Leontij Vasil'jevič, ed. *Velký rusko-český slovník*. Praha: Nakladatelství Československo-sovětského institutu, 1952-1964. 6 sv.

⁶⁰ Tamtéž str. 103.

⁶¹ SOLŽENICYN, A. I. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha: OK CENTRUM. 1990. 1 sv. str. 29.

⁶² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 62.

⁶³ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. *Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 451.

Souostroví Gulag, kde se pro tento výraz používá překlad *musulman*⁶⁴, který již pro dnešního čtenáře není pochopitelný. U chcípačka je jasně cítit podtext, což již u muslimana není.

6.3.6 Stylisticky rozdílné pasáže

Nejde pouze o použití specifických výrazů, ale celkové prolínání táborových výrazů s „obyčejným“, civilním jazykem. Používají se výrazy vyšší vedle těch nižších. Vidíme prolínání jazykových vrstev a krajně důležité je tedy zachycení odpovídající expresivity v překladu, zachování opozici jednotlivých vrstev. Autorka byla vybrána nejen kvůli tématu, o kterém píše, ale také díky stylistické hodnotě jejího díla. Uchyluje se k nižším výrazovým prostředkům, protože tak se v táboře mluvilo, ne proto, že by to byla její přirozenost.

Jak sama autorka píše: *«Я думала, что только Колыма обогатила русский язык блатными словами. До лагерей я никогда не слыхала их. Увы, вернувшись после освобождения в Россию, я услышала эти слова. Они вошли в язык многих и многих. Удивляться не приходилось: добрая часть советских граждан побывала в лагерях.»*⁶⁵

Problém v překladu není zachování stylistických kvalit úseků, které mají vyšší styl, ale vyhnout se nivelizaci pasáží, které jsou popisované hovorovou ruštinou. Právě toto promíchávání jazykových vrstev je hlavní stylistickou kvalitou jednotlivých textů. Ukazuje nám surovost režimu a samotných táborů. Zároveň však pasáže s vyšší stylovou hodnotou, či filozofického charakteru ukazují, že se člověk nedal zlomit, že se snažil zachovat si svou vlastní přirozenost.

V momentě, kdy se autorka obecně rozepisuje o údělu vězňů, popisuje přírodu, či vlastní pocity, tak používá literární styl, knižní výrazy a (v některých případech stranický) patos:

Ведь передо мной не обыватели, передо мной борцы за счастье народа, борцы за справедливость, члены самой передовой, самой непреклонной партии мира.⁶⁶

Вždyť тоhle nejsou řadové občanky, przede mnou jsou bojovnice za štěstí lidu — bojovnice za spravedlnost, členky té nejpokrokovější, té nejneoblomnější strany světa.⁶⁷

⁶⁴ SOLŽENICYN, A. I. Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání. Praha: OK CENTRUM.1990. 2 sv. str.105.

⁶⁵ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 62.

⁶⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 46.

⁶⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 428.

Vidíme, že vysoký styl byl zachován. Jak bylo již uvedeno, autorka měla silné politické cítění, které se jasně projevuje. Pro zvýraznění překladatelka použila pomlčku, což patetičnost ještě zvyšuje.

Stejně jako otevírá vzpomínky zamyšlením ve vyšším stylu, tak jím i své vzpomínky ve sborníku uzavírá. V poslední větě se autorka zamýšlí nad důvody, proč vlastně své vzpomínky sepsala.

«Прогресс человечества строится на костях и крови», — говорят одни. «Лес рубят — щепки летят», — говорят другие. «Революция не делается в белых перчатках», — говорят третьи... А что говорит народ? Простые люди? Народ безмолвствует.

Зачем я пишу? — Я не могу не писать! Может быть, это память о них, хороших и плохих, — безразлично.

„Pokrok lidstva je postaven na kostech a krvi,“ říkají jedni. „Když se kácí les, lítají třísky,“ říkají druzí. „Revoluce se nedělá v bílých rukavičkách,“ říkají další... A co říká lid? Prostí lidé? Lid mlčí.

Proč píšu? Nemohu nepsat! Možná že je to vzpomínka na ně, dobré i špatné – to je jedno.

Autorka vyděluje podtrženou část kurzívou (v příkladu je tento úsek podtržen). Překladatelka se tohoto přístupu správně drží, jedná se o zdůraznění napsaného, o vykřičník, který visí nad celým tímto prohlášením. Pouze u úseku *možná že je to vzpomínka na ně, dobré i špatné – to je jedno* by bylo pravděpodobně vhodnější použít doslovnějšího překladu. Například *dobré i špatné – bez rozdílu. To je jedno* zanechává příznak hovorovosti, což je na závěr takového odstavce spíše nevhodné.

Vysoký styl si tedy autorka nechává pro zamyšlení, pokud však popisuje všední situace, nebojí se hovorovosti, slangových výrazů. Tato hovorovost se projevuje především v lexikální rovině. Jak již bylo řečeno, používá slangové a expresivní výrazy pro popis táborového života.

U překladatelky je viditelná snaha přespříliš neexotizovat. Když autorka hovoří o tom, jak je vedou vykoupat se, používá v ruštině obyčejného slova *баня*, které je do češtiny přeloženo jako *lázně*. Tato volba není až tak podivná, následuje ale popis obsluhy těchto „lázní“ s tím, že tam pracují *lázeňské (банищицы)*. Pojem lázní a lázeňské [obsluhy] v těsné blízkosti evokuje spíše služby na vyšší úrovni, než tomu jistě bylo v táboře. Bylo by vhodnější u *банищиц* použít více neutrální výraz, jako je třeba pouhá *obsluha*.

Překladatelka se také někdy snaží obraz více přiblížit čtenáři, výsledek je však bohužel opačný, jako je to v následujícím případě:

Во всю длину барака, по обе стороны его, — столбы. К ним прибиты сплошные нары в два яруса. Посреди барака — железная бочка-печь и длинный стол.⁶⁸

Po celé délce baráku, na obou jeho stranách, stály sloupy. K nim byly přibity nekonečné řady prken ve dvou řadách. Uprostřed baráku byl železný sud – kamna – a dlouhý stůl.⁶⁹

Pokud jde o *нары в два яруса* tak není důvod, proč překladatelka ne zvolila výraz *pryčny*, když je dále normálně užívá. Pak také ta prkna byla nad sebou, ve dvou patrech, ne ve dvou řadách, tak se jí také do věty dostalo nechtěného opakování slova *řada*. A výraz *сплошные* znamená, že mezi pryčnami, či řadami prken, chceme-li, nebyly mezery. Ne, že byly nekonečně dlouhé. Autorka popisuje situaci, kdy všechny ženy ležely přímo vedle sebe.

Navzdory tendenci neexotizovat se v některých případech překladatelka nechává strhnout ruským originálem. Například u sousloví *железная бочка-печь* autorka popisuje táborová kamna, která vypadala jako sud, nejspíše z něho byla i vyrobena. K tomu používá v ruštině obvyklé víceslovné pojmenování, ve kterém má druhé podstatné jméno funkci přístavku. Do češtiny je dvojice slov přeložena přes pomlčku. Překladatelka chtěla nejspíš zachovat jednoduchou strukturu věty a dále ji nerozvíjet.

Další příklad, kdy se text zbytečně přiklání spíše k prvnímu významu slova a ne celkovému vyznění, je ve větě:

С поступлением писем с воли стали мы узнавать о наших родных, друзьях.⁷⁰

Když jsme začaly dostávat dopisy ze svobody, dozvídaly jsme se o našich blízkých a přátelích.⁷¹

Překladatelka doslovně překládá slovo *воля* jako svoboda, což v tomto případě je sice pravda, ale v češtině to zní zvláště. Při překladu by pro českého čtenáře bylo přirozenější použití sousloví *dopisy z domova*. Jde o to, že dopisy přicházeli do tábora zvenku. V češtině je vnímáno slovo svoboda příliš abstraktně, aby se dalo použít jako místo, odkud něco přišlo.

Další příklad můžeme nalézt ve větě:

⁶⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 48.

⁶⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 431.

⁷⁰ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 53.

⁷¹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 438.

*Как заключенные Магадана боялись этапа на трассу, так же заключенные Эльгена боялись командировок.*⁷²

*Tak jako se vězni v Magadanu báli transportu na trať, báli se vězni v Elgenu „Sedmého kilometru“.*⁷³

Slovo трасса má samozřejmě v češtině význam trati, to se však pojí velmi úzce s železnicí. V ruském významu to však znamená dostat se do vnitrozemí, na trasu, ne na stavbu železnice. Což ostatně vyplývá z věty o několik odstavců výše:

*Кто и когда проложил эту дорогу? «Инженеры, душечка», — сказал бы некрасовский генерал. Мы знали: трасса проложена на костях заключенных.*⁷⁴

*Кдо а kdy prorazil tuhle cestu? „Inženýři, dušinko“ řekl by nekrasovovský generál. Věděly jsme, že tahle cesta byla vybudována na kostech vězňů.*⁷⁵

V tomto případě je v překladu k opakování využito slovo *cesta*, zatímco v originále je tomu sloveso *проложить*. V češtině je u jeho prvního významu použito výrazu *prorazit*, což k cestě či trase moc nese. Rází se tunely, překladatelka se chtěla nejspíš vyhnout opakování slovesa *vybudovat* a zároveň podtrhnout úsilí, které museli vězni vynaložit, aby postavili tuto silnici uprostřed tajgy.

Velmi zajímavé je ještě u předchozího příkladu překladatelčin postup u pojmu *командировка*, tedy v českém překladu doslova služební cesta, což v tomto případě nelze použít. Alena Machoninová jde tedy cestou konkretizace a vybírá jako ekvivalent přesné umístění trestné osady tedy *Sedmý kilometr*.

6.3.7 Zkratky a zkrácená slova

V ruském originále se také setkáváme s poměrně velkým množstvím zkratk a zkrácených slov, což je pro tento jazyk a také danou dobu běžné. Přímou v této ukázce můžeme nalézt následující příklady: *санобработка, лагпункт, стройбригада, швейкомбинат, совхоз, конбаза*. Tato slova dodávají ruskému textu hovorovost, bezprostřednost. Nejčastěji je překladatelka převáděla v jejich nezkrácené podobě, či jiným českým synonymem. Bohužel použití celé dlouhé verze těchto slov má za následek snížení expresivnosti a hovorovosti.

⁷² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 57.

⁷³ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 444.

⁷⁴ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 57.

⁷⁵ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 443.

В тюрьмах мы не подвергались санобработке. Санобработка стала первой «прелестью» лагерной жизни.⁷⁶

Ve věznicích nám neprováděli hygienické kontroly. Profylaxe se tak stala prvním „požitkem“ lágrového života.⁷⁷

Vidíme, že v prvním případě je při překladu užito slovního spojení *hygienická kontrola* a následně pojmu *profylaxe*. V prvním případě překladatelka neměla moc možností, jak s tímto pojmem naložit, při použití slova *profylaxe* však nejenom rezignuje na opakování výrazu, ale také zvyšuje stylistický odstín výroku. Zatímco zkratkové slovo *санобработка* má nádech hovorovosti, *profylaxe* je již termín a byl by vhodný v případě, že by autorka sama použila celého slovního spojení a ne pouze jeho zkrácené verze.

Jediným případem, kdy je použito zkratkové slovo i v češtině je u pojmu *sovchoz*, který je pochopitelný i pro české čtenáře. Pojmy *лагпункт* a *конбаза* jsou přeloženy jednoslovnými synonymy *tábor* (což je strategie použitá v celém sborníku) a *stáje*. V pasáži se stájami se objevuje další zkratkové slovo *завхоз*:

Я стою у домика конбазы. Рядом со мной — завхоз, молодой парень, тоже бывший заключенный, кажется, вор.

Stojím u stájí. Vedle mě je hospodářský vedoucí, mladý kluk, taky bývalý vězeň, zřejmě zloděj.

Na této ukázce můžeme vidět celkové zmírnění hovorovosti – v ruštině jsou dvě zkratková slova a vypuštěné sloveso. V českém jazyce jsou neutrální *stáje* a slovní spojení *hospodářský vedoucí*, které stojí v příkrém protikladu s *mladým klukem*. S funkcí *hospodářský vedoucí* se čtenáři vybavuje někdo vyššího věku, zkušenější. Jako částečnou kompenzaci šlo využít opět pojem *sovchoz* – *vedoucí sovchozu*.

V ruském originále sborníku najdeme celé množství zkratk, označující buď jednotlivé tábory (ИТЛ, Берлаг, ...), nebo samozřejmě zkratky označující paragrafy. Bohužel v tomto textu není mnoho takových příkladů:

Обвинили ее в шпионаже, статья ПШ, срок не то восемь, не то десять лет.⁷⁸

Обвинили ji ze špionáže, параграф PS, dostala osm nebo deset let.⁷⁹

⁷⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 46.

⁷⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 429.

⁷⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 50.

⁷⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 434.

V češtině je k paragrafu dodána poznámka pod čarou vysvětlující tuto zkratku.

6.3.8 Závěr

U tohoto překladu vidíme snahu překladatelky vyhnout se násilné exotizaci celého textu. Různé typy vězenkyň se snaží přeložit tak, aby bylo na první pohled jasné, o jakou skupinu se jedná, na rozdíl například od překladu Solženicynova *Souostroví Gulag*, kde překladatelé volili povětšinou cestu transkripce a opatřovali je následně poznámkou pod čarou.

Obě tyto cesty v překladu jsou pochopitelné a obhajitelné. V tomto textu měla překladatelka za cíl plynulost čtení, hlavním cílem byl čtenářský požitek bez zadržování se nad jednotlivými pojmy. U Solženicynova Gulagu byl hlavním cílem vyčerpávající popis situace. Zatímco tento sborník je možné chápat jako beletristické dílo, Gulag je spíše historiografickým dílem, i když s vysokou mírou autorské licence.

V některých případech se však autorka nedokázala odpoutat od textu a na výsledku to bylo znát, jednalo se však pouze o lexikální drobnosti, drobné interference, než o celkové nepochopení textu. Alena Machoninová podala věrný obraz toho, co se nám snažila předat Jekatěrina Olická, patos tam, kde patos byl a hovorový jazyk tam, kde ho bylo třeba užít.

6.4 Zvůle – Беспредел

Jurij Fidelgolc se ve svých vzpomínkách zaměřuje především na svůj pobyt ve vaninské tranzitce, kde pracoval jako ošetřovatel.

Nevěnuje se však popisu chorob, ale důkladně sondě mezi jednotlivými zločinci. Nezaměřuje se téměř vůbec na politické vězně, ale především na nepolitické, přesněji řečeno na kriminálníky. Detailně se rozepisuje o jednotlivých skupinách, jejich zvycích a režimu v táboře. Rozebírá samozřejmě realitu v mužské části tranzitky.

Jeho angažmá v táborové nemocnici však nemá dlouhého trvání a i on je poslán na společné práce do dolu. Popisuje Stalinovu smrt a náladu v táboře. V roce 1954 je propuštěn, bohužel však dostal tuberkulózu a tábor ho nechce léčit. Nakonec se vzdává nároků na léčení a odlétá do Karagandy.

Žádný jiný autor se takto podrobně kriminálním vězňům nevěnuje. Bylo tedy výzvou pro překladatele pustit se do takového textu. Hlavním stylistickým nástrojem je opět táborový, či můžeme říci přímo kriminálníký slang a žargon. Ten bude analyzován především, protože je svým výskytem neopakovatelný. Žádný jiný autor se kriminálníkům nevěnuje tak

podrobně. Právě díky těmto vzpomínkám vyvstává obraz nepolitických vězňů v živých barvách. V povídce se autor nezaobírá pouze tímto obdobím, pro překlad jsou to však klíčové pasáže a proto se zaměříme především na ně.

Dalším důležitým stylistickým prostředkem je úspornost ve vyjadřování, vysoce nominální věty či časté používání infinitivu. Jednou ze součástí prováděné analýzy tedy také bude, jak pečlivě překladatel dodržoval i tyto stylistické nástroje.

6.4.1 Analýza

Zatímco v první povídce je možné se setkat s více označeními pro politické vězně, respektive vězenkyně, v této povídce je nejzajímavější popis kriminálního světa, který je velmi přísně hierarchizován a rozdělen. Jednotlivé skupiny nesměly být v žádném případě spolu. Jednalo se o tři skupiny kriminálních vězňů, čtvrtou skupinou byli ti ostatní, politici:

Разделение зон было строго по мастям. В одной зоне – «честные» воры («честнота», или «цветные»), в другой – «суки», в третьей – «беспредел», или «махновица», в четвертой – «фашисты», мы, грешные по 58-й статье.⁸⁰

Rozdělení jednotlivých zón bylo přísně stavovské. V jedné zóně byli „pochtívi“ zloději (takzvaná barva), v další zase pichny, ve třetí pakáž neboli machnovci a ve čtvrté „společensky nebezpečné živly“ neboli fašisti – tedy my, hříšníci s osmapadesátkou na krku.⁸¹

Již tato pasáž, ve které jsou jednotlivé skupiny představeny, názorně prezentuje překladatelský styl Libora Dvořáka. Ačkoliv je nejdůležitějším stylistickým nástrojem autora specifická lexika, používá i další prostředky. Fidelgolc je velkým příznivcem vynechávání sloves a vůbec je mistr úspornosti ve vyjadřování. Překladatel naopak přidává. Bohužel však i na místech, kde to není potřeba pro lepší pochopení a není to tedy žádoucí. V této větě si například svévolně dodává „společensky nebezpečné živly“, což není nijak podloženo originálem.

Překladům jednotlivých skupin se budeme věnovat v následujících podkapitolách. Největší překážkou pro překladatele bude absence tak vysoce hierarchizovaného rozdělení v českém jazyce. „Tradice“ zločineckého světa a tzv. *воров в законе* u nás není. V české kultuře není všeobecně rozšířen zločinecký slang a argot, na rozdíl od ruského jazyka, kde se zločinecký jazyk v devadesátých letech infiltroval i do sdělovacích prostředků a například

⁸⁰ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

⁸¹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 329.

spojení *мокрое дело* (slangově vražda) je jasné široké veřejnosti. Je tedy potřeba zanalyzovat překladatelův přístup při překladu nejen jednotlivých skupin zločinců, ale také při převodu jejich zvyků a „tradic“.

Pro jednotlivé skupiny vězňů se dají najít příklady i v českém argotu. Otázkou však zůstává, nakolik je vhodná lokalizace těchto pojmů. Zda násilný převod na české výrazy nenaruší celkové vyznění textu. Například ve slovníku Petra Ouředníka *Šmírbuch jazyka českého* můžeme nalézt příklad od Jiřího Dienstbiera ze hry *Příjem*: „Muklové se dělej na kingy, myši, čimelíky a čudly. Nejvíc je myši. Bezvýznamnejch je všude nejvíc. Čimelíci jsou živnostníci, drobný podnikatelé. Čudly mejou hajzly a - když se nějakému kingovi zachce - kouřej čuráky.“⁸²

I z této ukázky by se daly některé výrazy použít jako významové ekvivalenty: například *myši* (фашист, мужик, фрайер), nebo *čimelíci* (бытовики). Bohužel však mají tyto výrazy jinou motivovanost, u *kinga* je jasné vidět, že to bude někdo ze zločinecké špičky, jaký je však jeho „obor“, označuje zloděje nebo vraha? Proto nebylo možné pouze najít podobné výrazy z českého zločineckého prostředí, už z toho důvodu, že je jinak diferencováno a samotný argot je motivován jinak.

6.4.2 Честные воры

Tzv. čestní či poctiví zloději, v ruštině «честные» воры stáli na vrcholu kriminálnícké hierarchie. Dodržovali vlastní zákony, podle kterých např. nesměli pracovat, ani nikoho k práci nutit. Překlad tohoto typu kriminálníků je nejjednodušší, není potřeba vymýšlet žádné novotvary. Zatímco v Solženicynově Gulagu najdeme v překladu obě varianty, jak čestné, tak poctivé zloděje, v Dvořákově překladu se setkáváme pouze s „pocitivými“ zloději, ne čestnými. Je třeba říci, že čest byla pro takové zloděje důležitější než poctivost, proto bychom se také přikláněli spíše k čestným, než poctivým zlodějům. Při překladu slangového «честнота» však mohl překladatel použít výraz „pocitivity“ a rozšířit tak synonymní řadu.

Zatímco sám autor používá druhé synonymum *цветные* pouze poprvé při představování jednotlivých kategorií, překladatel se k pojmu *barva* vrací častěji:

⁸² Ouředník, Patrik a Kettnerová, Ladislava, ed. *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný, 1992. 266.

*Попади «честный» вор к «сукам» – его ждала тремилровка, т.е. добровольное или насильственное превращение в «ссученного».*⁸³

*Кdyž se jeden z barvy dostal mezi pichny, čekalo ho podrobení, tedy dobrovolná nebo násilná přeměna v pichnu.*⁸⁴

Jedním z dalších ekvivalentů pro *poctivé zloděje* je také označení *законники*. Jedná se o zkrácenou podobu «вора в законе», tedy někoho, kdo se rozhodl dodržovat zákony zločineckého světa. Tento pojem představuje další příklad, jak zločinecký svět změnil význam ruských slov. Původní význam je totiž hovorově *znalec zákonů* či někdo, kdo zachovává zákony „slušné“ společnosti. V kontextu zločineckého světa jde však o člověka, který neuznává zákony většinové společnosti, ale pouze ty svoje. V českém překladu došlo ke generalizaci, kdy k výrazu *пахан* náleží ekvivalent *zločinecká autorita* a k pojmu *законник* byl přiřazen pouze výraz *zločinec* a ne úzce vyprofilovaná *poctivka*:

*Отсюда блатным было известно заранее, какой этап перегоняют к порту Ванино, откуда он, в каком количестве, что у кого лежит в чемоданах, есть ли в таком этапе паханы и законники.*⁸⁵

Právě proto kriminálníci vždy věděli předem, jaký transport se do vaninského přístavu blíží, odkud sem jede, kolik je v něm lidí, co má kdo v kufru a zda jsou v tom transportu nějakí kriminálníci, či dokonce zločinecké autority.

6.4.3 Суки

Tady se překladatel nepřiklání k překladu, jak tomu bylo u Solženicynova překladu, tam se sice ještě v prvním díle setkáváme s transkripcí ve tvaru *suki/sukové*⁸⁶, v dalších se však již píše o *kurvách* a o procesu přeměny z poctivých zlodějů na kurvy o *zkurvení zlodějů*. Libor Dvořák zvolil jinou cestu a používá výraz *pichny*. S tímto výrazem se diplomatka v kontextu zločineckého světa nikdy nesetkala, ani se jí ho nikde nepodařilo dohledat. Domnívá se, že překladatel mohl vycházet ze slovesa *píchnout*, neboli někoho udat či zradit s tím, že tito zločinci zradili své vlastní zákony.

⁸³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 361.

⁸⁴ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 328.

⁸⁵ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 362.

⁸⁶ SOLŽENICYN, A. I. Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání. Praha: OK CENTRUM.1990. sv. 1. str. 321.

Pichna se dnes také používá jako slangové označení pro stříkačku na drogy, či velmi vulgární pojmenování pro dívky svolné k sexu. Překladatel však nejspíš pracoval s nejméně častým významem tohoto slova, což je prostitutka, tedy kurva. Překladatel možná nechtěl jít po prvním významu v ruštině *čubky* či *kurvy* a zvolil si barvitější český ekvivalent *pichna*. V ruském originálu se pak setkáváme s popisem přeměny z poctivého zloděje na *pichnu*:

*Работающий вор или заставляющий других работать, вор, который «заложил» на следствии другого, ссучивался, становился «сукой».*⁸⁷

*Ze zloděje, který pracoval, nutil pracovat jiné, při vyšetřování napráskal kolegu, nebo se zkurvil, se stávala pichna.*⁸⁸

Kdyby překladatel zvolil ekvivalent *kurva*, zůstala by zachována gradace: *zkurvil se, stala se z něj kurva*. Na českého čtenáře by to mělo stejný účinek jako na ruského. Bohužel zde při překladu musíme konstatovat posun ve významu. Všemi vyjmenovanými prohřešky se zloděj *zkurvil*, nejedná se o vztah vylučovací, ale gradaci. *Zkurvení* tu znamená pracovat, nutit pracovat jiné, nebo napráskat kolegu.

Zvolení výrazu *pichna* je podle diplomantky sice rozumově podložené, spíše však překombinované. Z pojmu *kurva* je na první pohled jasný podtext významu, pojem *pichna* ve čtenářovi okamžitě nevyvolává souvislost „morálního“ úpadku těchto zločinců.

6.4.4 *Беспредел*

Výraz *беспредел* má v ruském originálu několik významů a také funkcí. Je použit jako název těchto vzpomínek, zároveň funguje jako označení nejhorší skupiny zločinců. Také je však v textu užito ve svém prvotním významu, tedy jako *zvíle* a *bezprávi* celého systému. Autor „léčil“ právě v této skupině kriminálníků a to bylo také nejspíš jedním z důvodů, proč ho použil i v názvu. Jelikož se v tomto textu dá chápat dvojznačně. Na tuto skutečnost překladatel rezignuje a v názvu se kloní ke konvenčnímu významu *Zvíle*. Je to dáno jistě i zvoleným ekvivalentem pro zločince této skupiny, který se následně nedal takto dvojznačně použít i v názvu.

Překladatel pro označení této skupiny «*беспредел*», *или «махновщина»* použil výraz *pakáž neboli machnovci*. U *pakáže* jistě vycházel z nutnosti popsat tuto skupinu jedním

⁸⁷ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

⁸⁸ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 329.

slovem. Nemohl se nijak inspirovat v Solženicynově Gulagu, protože tam překladatelé použili výrazu *neomezení / neomezení zloději*,⁸⁹ u pojmu *махновицина* postupovali v obou případech stejně, tedy transkribovali. Výraz *neomezení zloději* není v tomto případě ten nejzdařilejší, není vůbec jasné, co se pod tím skrývá. Zato u *pakáže* je kontext sebranky nejhrubšího zrna jasně zřetelný.

6.4.5 *Блатару*

V ruském originálu nalezneme mnoho synonym vyjadřující pojem *zločinec* obecně, bez ohledu, ke které skupině patřil. Každá jednotlivá zóna měla své kriminální šéfy a jejich přísluhovače.

Základním pojmem této skupiny je slovo *блатару* a jejich slangová verze *блатняги*. Jedná se o obecné označení kriminálních zločinců bez ohledu na jejich „kastovní“ příslušnost. Podíváme-li se na tento výraz opět do díla *Souostroví Gulag* tak u těchto slov najdeme dvě možné varianty. Setkáváme se se zpodstatněným přídavným jménem *kriminální*,⁹⁰ či slangovým výrazem *галёрка*.⁹¹ V překladu Libora Dvořáka se setkáváme pouze s podstatným jménem *kriminálníci* a to i u slangovější varianty *блатняги*. Překlad *kriminálníci* více odpovídá obecnosti výrazu *блатарь*, jelikož *галёрка* označuje v první řadě pražský zločinecký svět (podobně jako *plotna* ten brněnský).

V ruském originále se setkáme ještě s dalším obecným označením pro zločince a tím je pojem *урки*. U Solženicyna, kde se toto slovo objevuje často, opět najdeme transkripci *urkové*.⁹² Při překladu je použito opět obecnějšího výrazu *kriminální zločinci*:

*Они распоряжались кухней, где для урока варился отдельный котел, качественно и количественно отличавшийся от пустой похлебки большинства.*⁹³

*Тi plně ovládali například kuchyň, kde se pro kriminální zločince vařilo ve zvláštním kotli, jehož obsah se co do kvality a množství značně lišil od břečky, která se připravovala pro ostatní.*⁹⁴

⁸⁹ Solženicyn, A. I. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha: OK CENTRUM. 1990. sv. 3. str. 141.

⁹⁰ Tamtéž str. 28.

⁹¹ Tamtéž str. 28.

⁹² Solženicyn, A. I. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha: OK CENTRUM. 1990. sv. 2. str. 29

⁹³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščenije, 2004. str. 361.

⁹⁴ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. *Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str.329

Na tomto příkladu vidíme, že překladatel zvolil cestu generalizace, tedy užití obecnějšího výrazu, aby byl překlad plynulejší a čtenář se nezadrhával na novém slově, které se navíc v této povídce objevuje pouze jednou. I zde vidíme neustálou tendenci rozšiřovat věty. Navíc jsou slova *plně, například, značně*. Všechna tato slova jistě podtrhují celkový význam věty, bohužel však „nadbytečných“ slov najdeme v českém překladu mnoho a tím se nivelizuje autorova metoda jazykové úspornosti a sevřenosti.

Zajímavé označení mají *vedoucí* figury tohoto světa. V originále se setkáváme s několika synonymy označující jeden a ten samý pojem: zločineckého *šéfa*, jak to vidíme v následujícím příkladu.

*Таким образом, в каждой зоне Ванинской пересылки над массой работяг-арестантов господствовала верхушка блатных из решительных, далеко не глупых, авторитетных уголовников со своими паханами-«центровыми».*⁹⁵

*Každopádně každá zóna ve vaninské tranzitce fungovala tak, že ji řídila hrstka starých kriminálníků, takzvaných šéfů, což bývali inteligentní a ostatními uznávaní jedinci.*⁹⁶

Setkáváme se s několika výrazy pro autority zločineckého světa jako *верхушка блатных* a *паханы-«центровые»*. Poslední použité sousloví *паханы-«центровые»*, lze použít jako oddělená slova ve významu rovnocenných synonym. Jedná se o další příklad toho, že ruština má mnohem více výrazů pro jednotlivé figurky zločineckého světa. V české verzi je pro všechna tato označení použito slovo *šéfové*. Z toho důvodu je také český překlad kratší, protože již nemáme další varianty pojmenování zločineckých špiček.

Pokud pomineme toto zkrácení z důvodů chybějících synonym (například u pojmů *паханы-«центровые»*, označujících to samé), není již ospravedlnitelné další krácení textu a následné posunutí stylistické roviny. Překladatel úplně vynechává obraz, že *nejvyšší špičky zločineckého světa (верхушка блатных) vládly* mase pracujících vězňů.

Ostatní „politictí“ vězni jsou navíc úplně vynecháni a tím vzniká dojem, že v každé této zóně byli pouze zločinci. Vypadává mu také slovo *решительные* popisující připravenost této „elity“ ke všemu. Ekvivalent *inteligentní [šéfové]* je sice významově správný, ale odstínem jde mimo zamýšlený obraz. Autor podtrhuje především fakt, že ačkoliv se jedná o spodinu společnosti, tak jim to pálí ve všech směrech, popisuje jejich vychytralost a schopnost

⁹⁵ Dodnes' tjaotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

⁹⁶ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 329.

umět si spočítat, co se jim vyplatí. Slovo *inteligentní* příliš odkazuje k samotnému intelektu a spíše ke vzdělanosti jedinců, což autor jistě neměl na mysli.

Jedním z fenoménů ruského vězeňství obecně (tedy i stalinských lágrů) jsou lidé, kteří byli zavřeni ne jednou, ale několikrát po sobě. I pro takové lidi má zločinecký argot své pojmenování: «*наблатыкавшиеся*», «*приблатненные*»:

*Скитаясь по лагерям, я с удивлением слышал, сколь популярны бывают личности, связанные с рецидивизмом, так называемые «наблатыкавшиеся» или «приблатненные».*⁹⁷

*Jak jsem se potloukal po lágrech, s údivem jsem poslouchal, jak populární bývají staří kriminálníci, jimž se ve vězeňském žargonu říkalo stará recidiva.*⁹⁸

Vidíme, že překladatel rezignoval na vězeňský slang a vydal se cestou generalizace s cílem osvětlit danou realitu. Pro recidivisty lze najít výraz i v českém jazyce a to slovo *recoš*. Zůstává však otázka vhodnosti lokalizace jednotlivých pojmů a následné recepce výsledného překladu s českými „reáliemi“.

Vedle šéfů jsou další důležitou skupinou v táboře jejich přísluhovači. Také na následujícím příkladu vidíme posun ve významu ruského slova. Výraz *шестёрка* znamená původně zastaralé sluha v hostinci, sklepník⁹⁹, v ruském kriminálním žargonu však již toto slovo přijalo význam posluhovače zločinecké elity. Již nejde pouze o význam jakéhokoli poskoka, ale přísluhovače táborových špiček a to i v kontextu dnešních věznic.¹⁰⁰

Bohužel v češtině opět chybí ekvivalent, který by měl v sobě obsažené oba významy, ne pouze poskoka, ale kriminálního „slouhu“.

*Главари обзаводились гаремом из симпатичных, миловидных мальчишек, окружали себя свитой из «шестерок» и личной охраной – «быкобойцами».*¹⁰¹

*Šéfové a kápoové si pořizovali celé harémy sympatických chlapců s hezkými tvářičkami a obklopovali se početnými partami poskoků a hrdlořezů coby tělesnými strážci.*¹⁰²

⁹⁷ Dodnes' tjagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 366.

⁹⁸ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 337.

⁹⁹ Havránek, B., ed., Horálek, K., ed. a Kopecký, L., ed. Velký rusko-český slovník. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1952-1964. 5 sv. str. 716.

¹⁰⁰ [http://ru.writers.wikia.com/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B0_\(%D0%A8\)](http://ru.writers.wikia.com/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B0_(%D0%A8)) - 27.12.2012

¹⁰¹ Dodnes' tjagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 363.

6.4.6 Придурки

Na pomezí mezi kriminálním světem a politickými vězni by se dali zařadit tzv. *poskoci* tedy *придурки*. Jedná se o vězně na specializovaných či obecně lehčích pracích. Na těchto místech nebyly normy a bylo na nich mnoho možností, jak si polepšit. Tito vězni měli také volnější režim.

Speciální práce však byly „za odměnu“. Dostávali je vězňové, kteří byli zadobře s kriminálníky či vedením tábora. Političtí vězni, jako nepřátelé společnosti, takové práce většinou vůbec nedostávali. Pokud ano, tak se muselo jednat o kvalifikovanou práci, kterou by obyčejný zločinec nezvládl a i v takových případech se vedení snažilo, aby na těchto místech osmapadesátky zůstávaly co nejkratší dobu a pak se opět vraceli na společné práce.

Českým ekvivalentem tohoto slova je *pitomeček, hlupáček*. Tento ekvivalent se objevuje ve třetím díle Solženicynova *Gulagu*.¹⁰³ Častěji se však v tomto díle setkáváme s pouhou transkripcí tohoto výrazu. V překladu Libora Dvořáka se setkáváme opět s výrazem *poskok*. Opět musíme konstatovat, že se tu vytrácí další význam tohoto slova. Tedy, že se jedná o privilegovanou pozici, kterou si každý přál vykonávat.

*Однажды западные украинцы умудрились при помощи своих придурков поставить на лагерной сцене «Наймичку».*¹⁰⁴

*Зápadní Ukrajinci jednou zmobilizovali i své poskoky a s jejich pomocí uspořádali divadelní představení Najmička.*¹⁰⁵

I zde je třeba konstatovat téměř až svévolné posunutí významu u slovesa zmobilizovat. Jistě nejde o nepochopení významu ruského *умудриться*, ale o rozhodnutí celou výpověď podat jinak. Významem je, že s pomocí poskoků zorganizovali toto představení, v češtině to však vyznívá, že je k tomu přiměli.

U následujícího výskytu tohoto pojmu však můžeme pouze konstatovat nepochopení textu:

¹⁰² Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 333.

¹⁰³ Solženicyn, A. I. Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání. Praha: OK CENTRUM. 1990. 3 sv. str. 43.

¹⁰⁴ Dodnes' tjaotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 370.

¹⁰⁵ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 343.

*Вездесущие стукачи, наглые до предела; лагерные придурки, пособники начальников – комендант, нарядчик, «бугры».*¹⁰⁶

*A k tomu všudypřítomní práskači, kteří se neštíteli naprosto ničeho; lágroví magoři, dozorcovští poskoci a pak velitel tábora, dílevedoucí a káповé.*¹⁰⁷

Z neznámého důvodu Libor Dvořák překládá *придурки* jejich prvním významem *magoři*, aniž by bral v potaz předchozí výskyt tohoto slova v textu a jeho smysl. V další části mohl *dozorcovské poskoky* přeložit jako *přisluhovače* a nedošlo by ani k nežádoucímu opakování tohoto slova. Konec věty také není přeložen správně, všechny tři kategorie *комендант, нарядчик, «бугры»* spadají pod *dozorcovské poskoky*, jde tedy o *vedoucího, úkoláře a káпу*.

6.4.7 Фашисты

I pro politické vězně se v tomto textu nalezne dostatek pojmenování. Na rozdíl od předchozích vzpomínek, v těchto memoárech nenalezneme pouze „oficiální“ pojmenování osmapadesátek jako je *заключенный, зэк, тюрзак*, ale také jejich slangové pojmenování, jak jim říkali jejich zločinečtí kolegové: *фашисты, фрайеры*. Tato pojmenování nejsou náročná na překlad, jelikož k nim existují ekvivalenty.

Pro pracující politické se objevuje také označení *мужик*. Ačkoliv i v češtině se dá použít výraz *mužik*, a nejspíš by každý pochopil, že to znamená pracující osobu, překladatel se vyhýbá použití rusismu a volí raději označení *dřič*, nebo úplně toto slangové označení vynechává, jako je tomu v následujícím případě:

*Чтобы защититься от «честноты», «суки» объединялись в своей зоне, «качали» права «черноте», «мужикам»-работягам, грабили и избивали их, служба верой и правдой начальству, однако только в своих интересах.*¹⁰⁸

*Ve snaze ochránit se před barvou, spojovaly se pichny ve své zóně a vnucovaly svou vůli ostatním kategoriím vězňů, krutě je bily a okrádaly a zároveň ze všech sil sloužily táborové správě, ale vždy tak, aby hájily především své zájmy.*¹⁰⁹

¹⁰⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 366.

¹⁰⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 338.

¹⁰⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

¹⁰⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 329.

Je třeba říci, že autor důsledně vyděluje slangové názvy jednotlivých skupin do uvozovek, což překladatel nečiní. Je vidět, že uvozovky Dvořák používá uvážlivě a slepě nekopíruje autorovu tendenci. Překladatel se však úplně vyhýbá slangovým výrazům «*чернота*» (synonymum k „pochivým“ zlodějům), «*мужики*»-*работяги* a nahrazuje je neutrálním *ostatní kategorie vězňů*. Vzhledem k tomu, že místo «*качать*» *права* používá také velmi neutrálního *vnucovat svou vůli* tak mohl jistě slangové označení pro obě skupiny nechat a aspoň trochu tak kompenzovat ztrátu předchozího spojení.

6.4.8 Zločinecký žargon

Zločinecký slang je pochopitelně nedílnou součástí těchto vzpomínek. Jak již bylo řečeno výše, celá tato povídka je pro překladatele velkou výzvou z důvodu absence ekvivalentních termínů v češtině. Důležité tedy bylo zvolit takovou metodu, aby byl překlad jasný a četba plynulá.

Autor seznamuje čtenáře se svojí prací ošetřovatele, kdy se velmi zblízka setkával s lidmi z kategorie *pakáže*. Osvětluje jejich zvyky v oblékání, ale také karetní hry, sněmy, dále však také tresty, které čekali příslušníky jiných zločineckých skupin.

Je velmi zajímavé sledovat překladatelskou metodu Libora Dvořáka. Zjednodušeně by se dalo říci, že kde to šlo tak doplnil ekvivalent, kde ne, dané žargonové slovo jednoduše vypustil a uchyloval se ke generalizaci.

Jakkoliv se nám tento přístup nemusí líbit a mohli bychom ho brát jako zjednodušení práce, těžko bychom přišli s lepšími variantami v oblasti vězeňského žargonu. Stejně jako u jednotlivých skupin kriminálníků nemůžeme jednoduše použít české reálie, tak ani u vězeňského žargonu nelze vzít ruský pojem a dosadit za něj český ekvivalent. Už z toho důvodu, který byl zmiňován několikrát a to je nesrozumitelnost žargonu pro české čtenáře, jelikož zločinecký slang neinfiltroval do hovorové češtiny.

Jedním z nejdůležitějších momentů v životě zločinců byla společná setkání kriminálníků tzv. *сходки*. Toto slovo je dalším příkladem, jak sovětské tábory ovlivnily vnímání ruského jazyka. Původní význam slova *сходка* je rovněž setkání, například studentů či odborů. Jak uvádí Velký rusko-český slovník¹¹⁰, podtext tohoto slova je však nesovětský a

¹¹⁰ Havránek, B., ed., Horálek, K., ed. a Kopecký, L., ed. Velký rusko-český slovník. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1952-1964. 4 sv. str. 715.

zastaralý. Nyní má tento pojem podtext zločineckých setkání, na kterých elita zločineckého světa řeší své spory.

Такие сборища были поразительно похожи на партийные и профсоюзные собрания: аналогичные выборы, голосование «за» и «против». Разница – в целях и темах: сходки обсуждали предстоящие этапы, контакты с начальством, суды между собой.¹¹¹

Takové valné hromady se neuvěřitelně podobaly stranickým či odborářským schůzím - taky tady probíhaly volby řídicích orgánů a hlasovalo se „pro“ a „proti“. Rozdíl byl ovšem v tématech a cílech: na sněmech se probíraly nejbližší transporty, kontakty s lágrovým vedením a probíhaly tu i zlodějské soudy.¹¹²

Překladatel vhodně volí pro tato setkání výraz *sněmy*. U slova *сборище*, které má hovorový a pejorativní podtext, volí ekvivalent *valné hromady*, čímž tyto tajné schůzky posunul do úplně jiné roviny. I autor hovoří o podobnosti s odborářskými schůzemi, je však opět jazykově úsporný.

Překladatel v tomto případě nenásledoval autorovu úspornost a tento obraz ještě více rozvinul. Hovoří dokonce o volbě řídicích orgánů, o kterých není v originále žádná zpřesňující informace, píše se pouze o volbách.

Zajímavé je, jak probíhali takové *zlodějské soudy*, o čemž autor píše hned v následující větě:

На сходках выносился приговор виновнику, и тут же его исполняли: зарезать так зарезать, подкинуть так подкинуть, поставить на хор (изнасиловать сообщца в рот или через задний проход) – пожалуйста.¹¹³

Sněm vynášel nad provinilcem rozsudek, který byl okamžitě vykonán - kdo byl odsouzen k podříznutí, toho podřízli, jiného uškrtili a dalšího „předhodili sboru“ (tedy kolektivně znásilnili - orálně nebo análně, jak byla ctěná libost).

I zde autor používá co nejméně slov pro popsání dané reality, což překladatel opět nedodrжуje a danou větu rozvíjí. Je možné se pozastavit nad posledním úsekem, kde překladatel připojuje dovětek *jak je ctěná libost* k výběru typu znásilnění (orální či anální),

¹¹¹ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 362.

¹¹² Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 330.

¹¹³ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 362.

zatímco autor toto odkazuje k tomuto aktu jako celku. Tím se však význam zásadně nemění a je to pouze další důkaz překladatelovy metody intelektualizace překladu. Bohužel však u druhého výkonu trestu *подкинуть* překladatel vybírá ekvivalent *uškrtit*.

V tomto případě je pravděpodobnější, že autor měl na mysli něco jiného než popsání další vraždy. Logicky by do této řady pasoval jiný druh trestu. Vidíme zde určitou obrácenou gradaci, nejdřív ten nejtěžší trest, pak lehčí a nejllehčí (bráno z fyzického hlediska, s ohledem na psychické následky je těžké říct, který trest je ten nejhorší).

Pro pochopení smyslu tohoto trestu je třeba vycházet z prvotního významu slovesa, tedy *hodit nahoru, nadhodit* a také z předchozího líčení života v táboře, kde autor popisuje jeden z trestů určený pro zkurvené zloděje: *раскачивание жертвы и посадка, как говорится, на «жопу»*. Jde o proces, kdy trestance rozhoupou a poté „posadí“ z výšky na tvrdý podklad, což mu způsobí odtržení orgánů a vnitřní krvácení. Podle tohoto rozboru docházíme k názoru, že překladatel zvolil chybný ekvivalent.

Jednotlivé zločinecké skupiny se mezi sebou nešetřili a tak v textu najdeme výrazy pro jednotlivé zbraně, které si dokázali v místních podmínkách sehnat. Jedním ze způsobů vyřizování si účtů byla i výše zmíněná *посадка*:

*В ход шли бечевки-удавки, «пики», ножи, раскачивание жертвы и посадка, как говорится, на «жопу», когда от удара по бетонному полу внутри человека переворачивались и отрывались с кровью внутренности.*¹¹⁴

*Пользовали на то шкритidla, ноже, bodla vyrobená z pilníků nebo oběti dávali „hobla“ - prostě ji popadli za nohy a za ruce, rozhoupali a pak z výšky pustili zadnicí na beton, takže se v tom člověku všechny vnitřnosti zpřeházely, potrhaly a začaly krváčet.*¹¹⁵

Při překladu jednotlivých nástrojů překladatel volil cestu generalizace tak, aby čtenáři bylo hned jasné, jak daný nástroj vypadal. U škrtidla byl vynechán materiál, ze kterého bylo vyrobeno, naproti tomu u bodla považoval překladatel za nutné dodat, z čeho bylo vyráběno, i když to v originále není.

Velmi zdařilý je v tomto případě překlad výrazu *hobla*, který je výstižný. Proto není jasné, proč překladatel přidává takové množství informací a zbytečně tak narušuje jednodušší výpovědi.

¹¹⁴ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

¹¹⁵ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 328.

Důležitým tématem v táboře i pro kriminální vězně byla práce. Autor uvádí několik slangových výrazů pro manuální práce, které však v českém textu nenajdeme. Překladatel tuto větu úplně vynechal. Zůstává otázkou, zda schválně (z důvodu neexistence dostatečného množství ekvivalentů), či z pouhé nepozornosti.

*Тем более тяжким грехом для них было заставлять других «горбатить», «вкалывать», «ишачить».*¹¹⁶

Další podobné vynechání nalezneme také při popisu karetních her, kterými si vězňové krátili volné chvíle. V tomto případě je však již na první pohled jasné, že jde o úmysl, protože místo vyjmenování jednotlivých her, se překladatel opět uchyluje k zobecnění. Jedná se o jedno z mála míst, kde je překladatel úspornější než autor a to jen za pomoci generalizace:

*Другим пристрастием «махновщины» являлись азартные игры в карты – «терс», «брамс», «очко» и другие.*¹¹⁷

*Далším velkou vášní tu byly hazardní karetní hry typu oko.*¹¹⁸

Je pochopitelné, že v případech, kdy nelze nalézt v cílovém jazyce ekvivalent pro některý pojem, dochází ke generalizaci či částečného vypuštění v překladu. Na některých příkladech nelze než konstatovat, že překladatel neměl jinou možnost, než se daným termínům úplně vyhnout. Jistě je možné akceptovat argument, že cílem není přesné převedení každého slova z ruského žargonu, ale podat co nejvěrnější obraz táborového života. Náhrada českými ekvivalenty by text příliš lokalizovalo. Přesto však není nutné několik vět spojit do jedné proto, že se to překladateli „hodilo“:

*Очень скоро я освоил их «феню» – воровской жаргон. Странные слова – кабур, косяк, угол, прохоря, кисуха, баццлла, лепень. Да и мода у них – удивительно странная.*¹¹⁹

*Jejich vězeňský slang jsem zvládl velice rychle a zvykl jsem si i na jejich podivné představy o módě.*¹²⁰

¹¹⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 361.

¹¹⁷ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 363.

¹¹⁸ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 333.

¹¹⁹ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 363.

¹²⁰ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 333.

Pomineme - li ospravedlnitelné vynechání všech slangových výrazů, tak již není jasné, proč překladatel píše, že si autor *zvykl* a dále také o jejich *představách*, což v originále vůbec není.

Stejně jako karetní hry byly všudypřítomné i drogy a Fidelgolc se nevyhýbá ani jim. Bere je jako nedílnou součást místního koloritu a i v tomto případě je velmi expresivní:

«Калики-моргалики» употребляли многие: глотали кодеин, люминал, пили хлороформную воду, нюхали вату, смоченную в эфире, кололись чем попало, раскуривали любую пакость.¹²¹

Вдумывались ли всецело возможные - проглотали кодеин či luminal, пили воду с chloroformem, чихали вату намоченную до этеру, пихали si, co jim zrovna přišlo pod ruku, a zapálili si kdejaké svinstvo.¹²²

Termín «калики-моргалики»¹²³ je v úzkém smyslu používán pro tabletky kodeinu, není pochyb, že v tomto případě byl tento výraz užit jako synonymum ke slovu drogy. Překladatel však šel úplně jinou cestou a expresivnímu výrazu na začátku se vyhnul neutrálním „*vymýšleli si všechno možné*“. V takové typu textu jistě mohl použít expresivnější výraz, například „*fetovali skoro všichni*“, nebyl důvod snižovat expresivitu textu.

6.4.9 Další stylistické prostředky

Již bylo několikrát uvedeno, že Jurij Fidelgolc upřednostňuje úspornost ve svých výpovědích. Věty se vyznačují nominativností a celkovou predikační sevřeností. Tím vyniká hovorovost a také bezprostřednost textu. Popisy jsou úsporné a velmi věcné, téměř se nevěnuje filozofickému rozjímání o svém údělu. Pouze nám ukazuje jednoduché obrazy ze života obyčejných vězňů bez jakýchkoliv příkras. Jistě v pasáži věnované kriminálním vězňům je takový postup pochopitelný, Fidelgolc však postupuje stejně i na místech, kde se zločincům již nevěnuje. Je tedy vidět, že je to podstatný rys jeho psaní.

Jako jedním z příkladů snížením hovorovosti intelektualizace textu nám může posloužit následující věta:

¹²¹ Dodnes' tjažetej. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 363.

¹²² Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 332.

¹²³ <http://www.slovonovo.ru/term/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8> – 20.12.2012

«Беспредел», или по-другому «махновщина» (бей «сук» справа, «честному» – слева), – самая низшая ступень рецидивистов, отбросы из отбросов.¹²⁴

*Pakáž neboli machnovci (kteří nešetřili ani pichny, ani poctivky) byli nejnižším stupněm lágrové hierarchie, odpad z odpadu.*¹²⁵

Výraz *nešetřili ani pichny, ani poctivky* je v tomto případě příliš slabý. Tím, že překladatel nepoužil nějaký obdobný frazeologismus, velmi intelektualizoval celkovou výpověď. Také je třeba připomenout, že *pakáž* byla na nejnižším stupni mezi zločinci, na nejnižším stupni lágrové hierarchie byli političtí vězni.

V českém překladu je bohužel možné nalézt několik příkladů rozvolnění textu, které neodpovídá autorovu stylu, ale spíše tlumočnické metodě: říci to samé jinými slovy.

*Существовала круговая порука – я тебе, ты мне.*¹²⁶

*Fungoval tu systém vzájemného ručení, či spíš „jak ty mně, tak já tobě“.*¹²⁷

V českém překladu se setkáváme s mírným posunutím významu do polohy výhrůžky, kterou v originále nenajdeme. Opravdu se jedná o vzájemné ručení, já pomůžu tobě a ty mně. V češtině však věta vyznívá: nebudete poslouchat, ponese te následky, což v originále nikde nezaznívá, nikde tam není gradace *či spíš*, jen pouhé konstatování faktu.

V českém textu se na rozdíl od originálu objevuje velké množství výplňkových slov, které celkový text rozvolňují. Jednotlivé příklady v této práci sice mohou vypadat jako zbytečné hledání chyb, při porovnání originálu a překladu je však možné dojít k názoru, že velké množství zájmen, spojek, předložek a vsuvek je tam opravdu navíc. Zlogičťují výsledný text a mají za následek větší plynulost. Jdou však proti autorovi, který by mohl i v ruštině použít různé vsuvky a i více sloves, vyhýbá se však této tendenci a překladatel by to měl respektovat:

*С бытовой статьёй, с цветом блатного мира мы, понятно, не встречались ни в наших лагерях, ни в следственной тюрьме.*¹²⁸

¹²⁴ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniije, 2004. str. 361.

¹²⁵ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 329.

¹²⁶ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniije, 2004. str. 362.

¹²⁷ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 330.

¹²⁸ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniije, 2004. str. 363.

*S nepolitickými či ještě lépe řečeno s výkvětem kriminálního světa jsme se pochopitelně ještě nikdy nesetkali - ani ve vyšetřovací vazbě, ani v našich politických lágrech.*¹²⁹

Kromě doplnění *ještě lépe řečeno*, zatímco v originále je pouze juxtapozice těchto dvou pojmů, se setkáváme s logickým přehozením vyšetřovací vazby a politických lágrů. Autor to má naopak, i když časově je logické uspořádání nejdřív vazba a pak teprve tábor, a Libor Dvořák to otočil podle časové logiky.

Není to první, ani poslední případ, kdy „opravuje“ autora v logickém pořadí ve větě. Vzhledem k tomu, že se nejedná o věcnou chybu, tak se překladatel již dopouští zbytečného opravování.

Pokud jsou některá slova brána jako výplňková a mají za úkol zvýšit plynulost textu, tak jiná jsou dodána již svévolně. Jak je vidět na následujícím příkladu, kdy se ve větě najednou neopodstatněně objevuje *muž z masy*:

*И вот я снова серый работяга, ничем не отличающийся от других.*¹³⁰

*Znovu se ze mě stal obyčejný dřič, muž z masy, který se od ostatních ničím nelišil.*¹³¹

Stejně také postupuje při dělení textu. Konečná pasáž je jakoby psaná jedním dechem (viz odstavec níže) a není rozdělená do odstavců. Překladatel rozhodl o jejich rozdělení na jednotlivé časové úseky, což byl vcelku logický krok usnadňující čtenářskou recepci. Jinde však spojuje, či rozděluje jednotlivé věty bez jakéhokoli opodstatnění. Autor se přiklání ke kratším větám a překladatel by neměl jít proti němu:

*Из амбулатории больных увезли кого куда. Блатные отчаялись в своих надеждах.*¹³²

*Naše pacienti začali z lazaretu taky odvázet a kriminálníci si zoufali.*¹³³

Zvláštním znakem tohoto textu je užití přítomného a minulého času. V části, kde hovoří o svém uvěznění a pobytu v táborech píše Fidelgolec v minulém čase. V momentě, kdy

¹²⁹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 332.

¹³⁰ Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 366.

¹³¹ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 337.

¹³² Dodnes' t'jagotejet. Tom 2, Kolyma. Moskva: Vozvraščeniye, 2004. str. 365.

¹³³ Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 335.

popisuje své osvobození, přechází do přítomného času a již se ho drží do konce vyprávění. Jakoby uvěznění byla minulost a popisuje ji z odstupů, zato etapu osvobození popisuje bezprostředně, tak jak ji vidí. Překladatel tuto skutečnost nijak nereflektuje a dále pokračuje v líčení události v minulém čase.

6.4.10 Závěr

Výběr této povídky do sborníku byl jistě velmi dobrým tahem. Jako jeden z mála se totiž Fidelgolc nevyhýbá popisu surového života mezi kriminálními vězni. Popisuje nejen jednotlivé skupiny vězňů, ale také jejich slang, oblékání a v neposlední řadě jejich návyky. Dělá to bez předsudků a velmi střízlivým stylem s využitím velkého množství slangových a argotických výrazů. Právě tato skutečnost se stala pro překladatele největší výzvou. Jak přistoupit k jednotlivým slangovým výrazům? Nalézt jejich ekvivalent v češtině a převést je jako českou realii?

Zde můžeme konstatovat vynalézavost v přístupu Libora Dvořáka, který se nesnažil jít tou nejjednodušší cestou překladu, ani mechanicky nepřebíral již jednou použitá řešení. Na druhou stranu je však někdy ve svých překladech až příliš horlivý a některé varianty jsou až překombinované.

Pokud jde o zločineckou hantýrku, tak se jasně vydává cestou generalizace. Tam, kde je více synonym najednou, různé výčty, tak v těchto případech nalézá jedno synonymum či hyperonymum, které celý výčet obsáhne a neuchyluje se tak ke zbytečné exotizaci nebo naopak lokalizaci textu.

Bylo již mnohokrát řečeno, že je Jurij Fidelgolc úsporný autor. V tomto směru mu bohužel překladatel příliš nevyhází vstříc. Téměř v každé větě nalezneme aspoň jedno dodané slovo, či sousloví. Při analýze jednotlivých vět neruší, celkově však jde o velmi rozšířený jev, který při důkladnější analýze vyvstane do popředí jako první.

V pasážích, kde Fidelgolc používá co nejméně slov, či se uchyluje k frazeologii a tím zvyšuje hovorovost textu, tyto věty překladatel rozvolňuje. Tím velmi snižuje hovorovost textu a dochází k intelektualizaci. Nehledě tedy na jeho některé výborně zvolené obraty zatěžuje výsledný text nejen množstvím sloves, což je vzhledem k překladu do češtiny ještě pochopitelné, pak však také různými doplňkovými zájmeny, spojkami, předložkami, které celý text zlogičtují a intelektualizují. Výsledný text je plynulejší, přehlednější, neodráží však plně autorův styl.

V několika případech jsme museli konstatovat posunutí významu. Bohužel se však z jednotlivých případů zdá, že šlo o nepozornost či nepečlivý přístup a ne o nepochopení.

Z čistě praxeologického hlediska, či hlediska recepčního je však možné říci, že překlad je adekvátní. Splňuje to, co je cílem této knihy: podat živý obraz o životě vězňů v období stalinských represí.

7. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo provést kontrastivní analýzu překladů sovětských lágrových próz vydaných formou antologie pod názvem *Jen jeden osud*. V první části jsme se zaměřili na zevrubnou analýzu ruského originálu díla *Доднесь тягомеет*. Právě důkladný rozbor provedený na základě znalostí historiografických faktů nám ukázal, jak přesné jsou vzpomínky jednotlivých vězňů na dané události a jak důležitou roli hrají v pochopení celé této tragické etapy v historii Sovětského svazu.

Zajímavé bylo zjištění, že autory jsou téměř výlučně lidé ruské národnosti. Setkali jsme se pouze s jednou představitelkou zahraničního autora a to u Češky Helly Frišerové, ani ta však nenabídla odlišný *sociokulturní* pohled na danou situaci. Proto nejspíš ani nebyla zařazena do českého překladu.

Zajímavé bylo také zastoupení mužských a ženských autorů. Zatímco v ruském originále ženské autorky jasně vedou (v prvním díle jsou publikována pouze jejich díla), český sborník je v tomto ohledu „spravedlivější“ a obě pohlaví jsou zastoupena v rovnocenném poměru.

Důležitým kritériem rozboru byla žánrová variabilita jednotlivých textů a jejich časový rámec. Musíme konstatovat, že v českém sborníku jsou zastoupeny především prozaické vzpomínkové útvary. Báseň je zastoupena pouze písní kolymských vězňů *Vaninský přístav* v překladu Milana Dvořáka a korespondence také nebyla zastoupena v tak hojném počtu, jako tomu bylo u ruského originálu. Časový rámec však zůstal zachován, což je pochopitelné, když čeští vydavatelé vycházeli především z ruského sborníku.

Je třeba říci, že do českého vydání se dostaly i vzpomínky, které v ruské antologii uveřejněny nebyly. Podle slov Lukáše Babky se editoři snažili především o variabilitu v oblasti jednotlivých vzpomínek a osudů, proto neváhali použít jiné vzpomínky autorů, pokud se jim zdáli zajímavější a obohatili tak celkový obraz táborového systému.

V analytické části se práce zaměřovala na překlad dvou povídek od různých autorů. Byly vybrány vzpomínky Jekatěřiny Olické *Na Kolymě* a Jurije Fidelgolce *Zvířle*. Tyto dva útvary jsou si blízké tématem, na které se zaměřují především.

Jistě jsou v nich zastoupeny různé aspekty života v lágru, ale nejzajímavější pasáží, nejen z překladatelského hlediska, byl popis jednotlivých kategorií vězňů. Olická se zaměřuje

na dichotomii politických a nepolitických vězenkyň a Fidelgolc zase na popis jednotlivých zločineckých kast v rámci sovětských lágrů.

Je zřetelný odlišný přístup těchto autorů ke kriminálním vězňům. Zatímco Olická v nich vidí jen to nejhorší, co ji mohlo potkat, Fidelgolc je v tomto případě demokratičtější a jeho popis života vězňů je střízlivý a objektivní. Většinu času pouze popisuje danou realitu a nijak ji nehodnotí.

Tímto se tito dva autoři od sebe liší nejvíce. Olická se nevyhýbá pasážím popisujícím její myšlenky a názory, kritizuje politické spoluvězeňkyně za nesoudržnost a egoismus (který byl však většinou k přežití nezbytný). Na závěr připisuje, proč se vůbec do těchto vzpomínek pustila.

Fidelgolc naopak pouze ukazuje obrazy ze svého života v táboře. Na začátku sice popisuje, jak a proč byl uvězněn, ale to pro něho v těchto vzpomínkách nebylo nejdůležitější. Jeho vzpomínky nejsou zaměřeny na jeho vlastní život, ale na svět kolem něho. Snaží se detailně vykreslit život okolo sebe.

Při překladu je třeba brát tyto dvě tendence v potaz. Zatímco Olická se nevyhýbá filozofickým pasážím, používá vedle hovorových výrazů i vysoký styl, Fidelgolc je velmi hovorový, používá slangové výrazy neustále, jeho věty jsou predikačně sevřené a nominativní. Z tohoto hlediska je možné říct, že překlad vzpomínek Olické se zdá být „jednodušší“. Její styl není nijak vyhraněný, píše v rozvitých větách o věcech, které jsou známé i z jiných vzpomínek.

Snahou Aleny Machoninové je text neexotizovat. Její metoda při překladu jasně ukazuje, že jejím cílem bylo plynulé čtení. Varianty jednotlivých reálií volí tak, aby v sobě zároveň obsahovali věcnou informaci, vyhýbá se transkripci a poznámkám pod čarou (např. u slova *тюрзачку* / *vězeňské*), jak to dělala například skupina překladatelů Solženicynova prvního vydání díla *Souostroví Gulag*.

Bohužel v některých případech nebylo možné dodržet hovorovost textu, například při překladu zkratk a zkratkových slov. Těch není hojně užíváno pouze v této povídce, ale v celé knize. Téměř žádný autor se jim nevyhne, protože byly a jsou nedílnou součástí ruského jazyka.

I v případě překladu Libora Dvořáka vidíme snahu neexotizovat český překlad. Zároveň je třeba říci, že jsme konstatovali i zamezení druhé tendence, tedy lokalizace.

Ačkoliv jsme na několika případech konstatovali, že bylo možné nalézt ekvivalenty v českém zločineckém žargonu, překladatel touto cestou nešel. Opět byla snaha jednotlivé výrazy přeložit tak, aby bylo na první pohled zřejmé, co popisují.

U překladu argotických výrazů jsme u několika příkladů museli konstatovat, že Libor Dvořák zvolil cestu generalizace a vypuštění ostatních synonym, které by bylo velmi těžké převést do češtiny. Tento přístup byl v mnoha případech ospravedlnitelný. Jednotlivá synonyma se dala dokonce dohledat, ale to už by byl text z prostředí *pražské galérky* a ne ruských pracovních táborů.

Je třeba říci, že hlavním cílem obou překladů bylo plynulé čtení. Na první místo bylo postaveno získávání informací o dané době a ne zachování jednotlivých stylistických prostředků autora. To platí především u překladu vzpomínek Fidelgolce. Některé pasáže byly rozvolňovány, či naopak spojovány, aby se text lépe četl a byl plynulejší.

Je pravdou, že tento přístup k překladu se může jevit jako násilný a neuctivý k autorovi, svůj účel však splnil. Při četbě pouze českého originálu se čtenář ani na okamžik nezadrhne. Vše je mu podáváno jasně a cíl (získání informací) byl splněn. Pokud by však měl být Fidelgolc publikován v samostatné knize jako svébytný autor kvůli svému spisovatelskému stylu, byl by tento přístup velmi necitelný, dalo by se říci až brutální.

Po důkladné analýze podle Levého teorie infinitezimálních odstínů se jasně ukázala překladatelská koncepce Libora Dvořáka a Aleny Machoninové a tou byla především plynulost textu. Tu se snažili docílit pomocí ekvivalentů s jasně čitelnou konotací či generalizací daných pojmů či jevů.

Můžeme konstatovat, že tato analýza ruského sborníku a jeho překladu rozhodně nevyčerpala všechny možné varianty. Na tento text se dá pohlížet z velkého množství úhlů, jak to dokazuje také např. práce Jarmily Hokrové,¹³⁴ která se zaměřila především na vnímání reality podle pohlaví. V budoucnu je možné zaměřit se na další aspekty života vězňů, transport či následnou rehabilitaci. Zajímavé by bylo zaměřit se na vězeňskou paměť. Toto historické období bude bráno ještě dlouhou dobu jako velmi zajímavé pro mnohé badatele, ať už se jedná o historiky, či lingvisty.

¹³⁴ Genderová perspektiva v memoárech o GULAGu. FF Univerzity Palackého v Olomouci, 2010.

Věříme, že tato práce naplnila cíle a očekávání predestinovaná v úvodu a že bude přínosná pro další badatele, kteří se tomuto období budou věnovat jak v rovině překladatelské tak i lingvistické obecně.

8. Seznam pramenů a použité literatury

8.1 Primární literatura

1. BABKA, Lukáš, ed. a BZONKOVÁ, Radka, ed. *Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009.
2. VILENSKIJ, S. (sos.). *Dodnes' t'jagotejet. T.1. Zapiski vašej sovremenicy*. 2-e izd. Moskva: 2004.
3. VILENSKIJ, S. (ed). *Dodnes' t'jagotejet. T.2. Kolyma*. 2-e izd. Moskva: 2004.

8.2 Sekundární literatura

1. APPLEBAUM, A. *Gulag*. Praha – Plzeň: 2004.
2. CROZIER, B. *Vzestup a pád sovětské říše*. Praha: 2004.
3. ČERMÁK, J. – ILEK, B. – SKOUMAL, A. (eds.). *Překlad literárního díla*. Praha: 1970.
4. FIGES, O. *Natašin tanec. Kulturní historie Ruska*. Praha – Plzeň: 2004.
5. FIGES, O. *Šeptem*. Praha – Plzeň: 2009.
6. FITZPATRICK, S. *Everyday Stalinism*. Oxford: 2000.
7. HANZELKA, J. – Zikmund, M. *Zvláštní zpráva č. 4*. Praha: 1990.
8. HAVRÁNEK, B., ed., HORÁLEK, K., ed. a KOPECKÝ, L., ed. *Velký rusko-český slovník*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1952-1964. 6 sv.
9. HOCHÉL, B. *Prekladová kritika v praxi*. Slovak Review č. 1, 2001.
10. HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, ©2006. 413 s.
11. LEVÝ, J. *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha: 1971.
12. LEVÝ, J. *Umění překladu*. Praha: 1998.
13. MALIA, M. *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha: 2004.
14. OUŘEDNÍK, Patrik a KETTNEROVÁ, Ladislava, ed. *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný, 1992. 451 s.
15. PECKA, K. *Motáky nezvěstnému*. Brno: 1990.
16. ŘÍHOVÁ, Lýdia. *Ruská koncentračnická literatura a Solženicynův Archipelag Gulag: (bibliografie)*. 1. vyd. Praha: Nové město, 2001.

17. SOLŽENICYN, A. I. *Souostroví Gulag: 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha: OK CENTRUM.1990. 3 sv.
18. ŠTÁHLAVSKÝ, D. *Rusko mezi řádky*. Praha: 2000.
19. VILENSKIJ, S. *Voprosy jest'*. Moskva: Vozvraščeniye, 2006. 255 s.
20. VILENSKIJ, S. (sos.). *Jest' vsjudu svet...: čelovek v totalitarnom obščestve: chrestomatija dlja staršeklassnikov*. Moskva: Vozvraščeniye, 2000. 478 s.
21. VILENSKIJ, S. (sos.).*Poezija uznikov GULAGa: antologija*. Moskva: Meždunarodnyj fond "Demokratija", 2005. 990 s.
22. ZUBOV, A. (ed.). *Istorija Rossii. XX vek. Tom I (1894–1939)*. Moskva: 2009.
23. ZUBOV, A. (ed.). *Istorija Rossii. XX vek. Tom II (1939–2007)*. Moskva: 2009.

8.3 České internetové zdroje

1. BEZR, Ondřej. V češtině vychází svědectví o životě v Gulagu: Tentokrát od dozorce. IDNES.cz/Kultura [online]. [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/vychazeji-deniky-dozorce-z-gulagu-drq-/literatura.aspx?c=A120927_191506_literatura_ob
2. BEZR, Ondřej. V gulagu se museli řadit i mrtví: Svědčí o tom paměti ruské vězeňkyně. IDNES.cz/Kultura [online]. [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/vychazeji-deniky-dozorce-z-gulagu-drq-/literatura.aspx?c=A120927_191506_literatura_ob
3. BZONKOVÁ, Radka. NotonlyRussia: Ruská lágrová literatura. [online]. 2012 [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.notonlyrussia.com/ruske-lagry/>
4. DORAZÍN, Martin a Václav ROJÍK. Spisovatel a vězeň gulagu Vilenskij navštívil Prahu. ZPRÁVY.ROZHLAS.CZ [online]. [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/literatura/_zprava/spisovatel-a-vezen-gulagu-vilenskij-navstivil-prahu--788511
5. HOKROVÁ, Jarmila. Genderová perspektiva v memoárech o GULAGu. FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI, 2010. Dostupné z: <http://theses.cz/id/uwmd1d/100213-349189911.pdf>. Bakalářská diplomová práce. FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí práce doc. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

6. ŠÍMOVÁ, Kateřina. Recenze: Babka, Lukáš (ed.): Jen jeden osud. ILiteratura.cz [online]. [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/24117/babka-lukas-ed-jen-jeden-osud>
7. Tisková zpráva: O SVOBODĚ A NESVOBODĚ V SOVETSKÉM GULAGU. NÁRODNÍ KNIHOVNA V PRAZE. [online]. [cit. 2012-11-15]. Dostupné z: http://www.nkp.cz/files/slov_pamet_tz.pdf

8.4 Ruské internetové zdroje

1. Библиотека Максима Мошкова: Александр Солженицын. Архипелаг ГУЛаг. Том 1 (части 1-я и 2-я). [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/gulag.txt>
2. Библиотека Максима Мошкова: Александр Солженицын. Архипелаг ГУЛаг. Том 2 (части 3 и 4) [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/gulag2.txt>
3. Библиотека Максима Мошкова: Александр Солженицын. Архипелаг ГУЛаг. Том 3 (части 5, 6 и 7) [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/gulag3.txt>
4. Блатной жаргон: Краткий словарь блатного жаргона. [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: <http://www.aferizm.ru/jargon/slovar.htm>
5. Воспоминания о ГУЛАГе и их авторы. МУЗЕЙ И ОБЩЕСТВЕННЫЙ ЦЕНТР "МИР, прогресс, права человека" имени Андрея Сахарова. [online]. [cit. 2012-11-22]. Dostupné z: <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/>
6. Русский мат с Алексеем Плутсером-Сарно: Словари воровского жаргона XX века. [online]. [cit.2012-12-20]. Dostupné z: http://plutser.ru/slovari_argo_20v/slovar_argo_grachev_gurov_rjabinin
7. Словарь тюремного жаргона: Russian Writers. [online]. [cit. 2012-12-20]. Dostupné z: http://ru.writers.wikia.com/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B6%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B0

Пříloha 1 Екатерина Олицкая - На Колыме

Vilenskij, S. (ed). *Dodnes' t'jagotejet. T.2. Kolyma. 2-e izd.* Moskva: 2004. str. 44 - 65

Příloha 2 Jekatěrina Olická - Na Kolymě

Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. *Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy.*

Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 427-454

Пříloha 3 Юрий Фиделголец - Беспредел

Vilenskij, S. (ed). *Dodnes' t'jagotejet. T.2. Kolyma. 2-e izd.* Moskva: 2004. str. 358 - 374

Příloha 4 Jurij Fidelgolc - Zvůle

Babka, Lukáš, ed. a Bzonková, Radka, ed. *Jen jeden osud: antologie sovětské lágrové prózy.*

Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. str. 325 - 349